

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Konkrétnost vs. vágnost ve zpravodajství

Concreteness vs. uncertainty (vagueness) in the news

Diplomová práce

Vypracovala: **Bc. JANA PETRSKOVSKÁ**

Studijní obor: česká filologie – anglická filologie

Vedoucí práce: **PhDr. Soňa Schneiderová, PhD.**

OLOMOUC 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.

Tato práce obsahuje 143 941 znaků s mezerami, tj. 122 966 znaků bez mezer.

V Olomouci dne 18. dubna 2011

.....

Bc. Jana Petřsková

Děkuji PhDr. Soni Schneiderové, PhD., za odborné vedení práce a za cenné podněty a rady, které mi pomohly při sepsání diplomové práce.

OBSAH

Úvod	6
1. Informační kvalita ve zpravodajství	9
2. Termíny konkrétnost a vágnost s přihlédnutím ke zpravodajským textům	15
2.1 Konkrétnost	15
2.1.1 Přístupnost, noremnost	16
2.1.2 Jasnost	17
2.1.3 Přehlednost	18
2.1.4 Objektivita	19
2.1.5 Stručnost	20
2.2 Vágnost	23
2.2.1 Vágnost, komunikace a text	24
3. Jazykové prostředky a jevy ovlivňující informační kvalitu textu	27
3.1 Aktualizace, automatizace	27
3.1.1 Frazeologie	29
3.1.2 Obrazná pojmenování	30

3.2	Neurčitost vyjádřená jazykovými prostředky	33
3.3	Dvojznačnost, nejednoznačnost	34
3.4	Prostředky deagentní	36
3.5	Prostředky modální	38
3.6	Prostředky parentetické	40
3.7	Expresivita, kolokvializace	41
4.	Konkrétnost vs. vágnost v médiích	43
4.1	Neurčitost, nejednoznačnost	43
4.2	Prostředky deagentní, modální, parentetické	48
4.3	Expresivita, kolokvializace	55
4.4	Prostředky aktualizační, frazeologie, obrazná pojmenování	60
	Závěr	66
	Seznam použité literatury	68

Úvod

V diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku konkrétnosti a vágnosti v současném publicistickém textu, zejména ve zpravodajství. Snažila jsem na základě excerpce ze zpráv doložit, v jakém rozsahu a kvalitě média informují příjemce a jaké volí jazykové prostředky.

Hlavním cílem bylo definovat dva základní pojmy – konkrétnost a vágnost – a popsat jednotlivé jazykové prostředky. Dané pojmy a jazykové prostředky jsem ilustrovala na příkladech, které jsem čerpala jednak z mluvených médií – Televizní noviny na Nově, Události a Události v regionech České televize, jednak z denního tisku – Mladé fronty Dnes.

Vzhledem k tomu, že ke stěžejním pojmům mé práce patří konkrétnost a vágnost, tak v souvislosti s tím jsem musela věnovat pozornost i pojmům jako informační objektivita, aktualizace, frazeologie, obrazná pojmenování, neurčitost vyjádření, deagentnost, modalita, parenteze, nejednoznačnost, expresivita a kolokvializace.

V první kapitole jsem poukázala na termín informační objektivita a jeho souvislost se stěžejními pojmy mé práce konkrétností a vágností.

Ve druhé kapitole jsem se snažila o vymezení pojmu konkrétnost a popsání jeho základních rysů. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na druhý stěžejní pojem, tedy vágnost. Tento pojem je sám o sobě těžko definovatelný. Poukázala jsem také na problematiku týkající se jeho vymezení, dále rozlišení mezi pojmy vágními a nejasnými. Snažila jsem se popsat i vztah pojmu vágnost ke komunikaci a textu.

Čtvrtá kapitola pojednává o jazykových prostředcích, které média při vytváření zprávy používají. Zaměřila jsem se na pojmy aktualizace a automatizace, na obrazná pojmenování a frazeologii, dále expresivitu a kolokvializaci, v neposlední řadě také na neurčitost a mnohoznačnost vyjádření. Sledovala jsem i přínos deagentních, modálních a parentetických konstrukcí ve zpravodajství.

Poslední kapitola zahrnuje příklady výše jmenovaných pojmů. Vycházela jsem ze zpravodajství českých televizí a deníku od roku 2009 až do března roku 2011. Zajímalo mě, jak jsou dané prostředky využívány, jaký mají vliv na konkrétnost a vágnost sdělení a do jaké míry usnadňují, popř. komplikují adresátovi porozumění textu.

Za účelem rozlišení citovaných příkladů uvádím vždy za jednotlivými zprávami

v závorce název televize (zpravodajství), popř. deníku, a rovněž datum, kdy bylo sdělení odvysíláno, popř. vydáno.

Jsem si vědoma, že toto téma je rozsáhlé a touto problematikou by bylo možné se zabývat mnohem podrobněji s ohledem na další jazykové prostředky.

1. Informační kvalita (objektivita) ve zpravodajství

Média sehrávají v současné společnosti důležitou roli zprostředkovatele informací o aktuálním děním. Velmi často nám přinášejí informace o událostech, které nemáme možnost poznávat bezprostředně svými smysly a přitom ovlivňují naše názory, přesvědčení, rozhodování i chování – ať už z hlediska našich politických názorů, nebo v ostatních sférách lidské činnosti. Skutečnost, že se v mnoha oblastech musíme spoléhat na média, je jedním z důvodů, proč existují ve vztahu k médiím tzv. normativní požadavky. Jedná se o určitá očekávání, jak by měla média jednat a jakým způsobem by měla zpracovávat informace.¹

Mezi nejčastější požadavky se řadí objektivita, nestrannost, vyváženost a informační přesnost. Právě objektivita je zřejmě nejčastějším požadavkem, jejíž hlavní rolí je přinášet nezkrácené informace o aktuálním dění ve společnosti. Často se hovoří o objektivitě jako nedosažitelném ideálu. Jelikož se poznání skutečnosti a její popis, popř. převyprávění do zprávy nebo publicistické reportáže, vždy děje prostřednictvím člověka. Zpráva se stává výsledkem subjektivního výběru, co do zpravodajského příběhu zařadit, co nikoli, a také řazení informací a výpovědí do konečné podoby není nikdy hodnotově neutrální, ale je implicitním ohodnocením jednotlivých vybraných faktů.

Podle Gay Tuchmanové může mít objektivita pro novináře i jinou funkci – funkci strategického rituálu. Podle této americké autorky je objektivita alibistickým odstoupením médií od popisovaných dějů a nestrannost vede k možnosti distancovat se od zveřejňovaných argumentů a informací poukazováním na jejich zdroje a vyhýbání se potenciálním konfliktům se stranami dotčenými daným tématem, což zároveň umožňuje oslovovat široké publikum bez toho, aby jeho některá část byla dotčena odlišným postojem k tématu.²

D. McQuail (1999) poukazuje na to, že objektivita je zároveň praktickým návodem a nástrojem, jak shromažďovat, prezentovat, a dokonce přijímat informace.

Profesní teorie žurnalistiky nazírají na objektivitu odlišně a vnímají ji jako soubor novinářských postupů nezbytných pro věrohodný popis reality, mezi které patří:

- a) ověřování informací alespoň ze dvou na sobě nezávislých zdrojů,
- b) oddělování faktů od názorů,
- c) opatřování názorů odkazem na zdroj informací,

¹ Viz www.artforum.sk

² Tuchmanová (www.allacademic.com).

d) zveřejňování názorů protistran.³

Požadavek objektivitivy se dostává do popředí ve 20. století. Tento požadavek s největší pravděpodobností souvisí s rozvojem technické, politické i filozofické oblasti zvláště ve druhé polovině 19. století. Z hlediska technologie přinesl vynález telegrafu nutnost jasného, přesného a zároveň stručného formulování popisu událostí. Svou roli sehrála i fotografie se svou denotativní věrností a zdánlivě nezpochybnitelnou pravdivostí vyvolávající pocit, že realitu lze zachytit nezkresleně takovou, jaká je.⁴

Jedině objektivní přístup ke všem skutečnostem světa může zajistit pravdivost a neutralitu publicistických sdělení. V současné kultuře, v níž většina poznatků a zkušeností přichází zprostředkovaně od médií, roste tendence považovat tyto poznatky a zkušenosti za platné a pravdivé přímo úměrně s tím, jak život v lidskou aktivitou poznamenaném prostředí, omezuje získání přímé zkušenosti s přirozenou realitou.⁵ Pokud neexistuje možnost přímé konfrontace s osobní zkušeností, nezbyvá nic jiného než přijmout předkládaná sdělení médií jako pravdivá. Princip objektivitivy je faktorem, který zvyšuje důvěryhodnost sdělení, může však omezit i lidskou schopnost rozpoznat, že mediální interpretace reality je na skutečné realitě nezávislá, že způsob, jakým média o světě referují, ne vždy odráží skutečnou situaci.

Westerstahl definuje objektivitu jako imperativ zahrnující požadavek na přesné a pravdivé informování s ohledem na fakta, vyloučení jakékoliv subjektivitivy (hodnocení) a zásadu nestrannosti.⁶

První kritérium faktičnosti znamená, že novinář zveřejní všechna dostupná a dostatečně ověřená fakta relevantní k tématu a žádná nezamlží. Tímto způsobem má být zaručena pravdivost a konkrétnost sdělení. Odpovědný přístup k faktičnosti a pravdivosti při přípravě sdělení by ovšem vyžadoval velmi mnoho času a velmi podrobnou práci. Proto se do éteru dostávají i zprávy, které jsou do jisté míry nejasné, protože autor nestihne nashromáždit všechny potřebné údaje.

Druhé kritérium – nestrannost – obsahuje aspekt vyváženosti protichůdných názorů na dané téma a neutralitu při referování o něm. Novinář by se měl vyvarovat předpojatosti, neměl by téma, o kterém píše, hodnotit, přiklánět se na stranu jedné verze výkladu události vůči druhé.⁷ Novinář ovšem tvoří subjektivní úsudky o popisovaném dění zcela přirozeně.

³ Valenta (www.blisty.cz).

⁴ Tuchmanová (www.allacademic.com).

⁵ Valenta (www.blisty.cz).

⁶ Viz McQuail (1999: 173).

⁷ Tamtéž, s. 174.

V okamžiku, kdy rozhoduje o tom, které informace použije ve své zprávě, zaujímá již k popisované realitě určitý postoj. Novinář ovlivňuje pouze to, nakolik bude jeho osobnost ve výsledném sdělení zřetelná.

Společenská role novinářů, jako veřejně činných osob, nespočívá jen v tom, že zpracovávají informace a předkládají je publiku v podobě konkrétních sdělení, ale že také tyto způsoby intelektuálního zpracování reality kolem nás veřejně demonstrují. Princip nestrannosti zakazuje novináři projevit se jako autonomně myslící bytost. Proto novináři namísto toho, aby publiku z pozice své profese přibližovali na konkrétních příkladech z reálného světa principy a metody myšlení, předkládají pouze jakási vágní tvrzení.⁸

Požadavek neutrality nedovoluje publicistovi, aby dané kontexty zkoumal a odkazoval na ně. Pokud by se novinář pokoušel důsledně analyzovat kontext jednotlivých událostí, pak by se také musel přihlásit k nějaké formě výkladu. V případě politických témat by to vedlo k jasné politické profilaci novináře a zřejmému porušení principu nestrannosti.

Princip neutrality znemožňující zařazování jevů a událostí do jejich širších souvislostí vytváří komunikační prostředí, ve kterém je svět představován jako soubor izolovaných a de facto nahodilých jevů bez vzájemných vazeb a vztahů.⁹ Problematické je, že takový způsob nazírání nijak neodpovídá přirozené realitě, pro niž je charakteristická spíše souvztažnost a vzájemná závislost jednotlivých jejích aspektů.

Princip objektivit a neutrality má zajistit, že úsudek příjemce nebude ovlivněn subjektivním postojem novináře, který může zapřičinit, že se k adresátovi dostanou vágní informace na základě autorových spekulací.

Objektivita je stěžejním pojmem, který se vztahuje ke kvalitě informací. Podle D. McQuaila hlavními rysy objektivit jsou:

- a) osvojení si pozice odstup a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství,
- b) absence stranění (tzn. nikoho ve sporech neupřednostňovat, vyhýbat se předpojatosti),
- c) oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti (relevance, úplnost),
- d) absence skrytých motivů nebo služby třetí straně.¹⁰

⁸ Valenta (www.blisty.cz).

⁹ McQuail (1999: 180).

¹⁰ Tamtéž, s. 172 – 173.

Zpravodajství by nemělo být narušeno subjektivním postojem, nemělo by rovněž narušovat skutečnost, o které informuje. Objektivní zpracování informací je spojeno také s principem svobody, nezávislosti a rovnosti. Z toho vyplývá, že zpravodajství by mělo uplatňovat nediskriminační postoj ke zdrojům, dále přijímat různé úhly pohledu bez předpojatosti, považovat je za stejně platné.¹¹ Objektivní přístup k faktům posiluje také důvěru příjemce k informacím, které zprávy nabízejí.

Jak uvádí V. Jílek, „cílem zpravodajské oblasti je podat věcné informace o nových či aktuálních jevech a událostech, o nichž si příjemci přejí být či by měli být informováni, popř. o tom, co by je mohlo zajímat“.¹² S informační objektivitou souvisí informativní funkce sdělení, jejíž podstatou je požadavek na maximální objektivitu, dokumentárnost a vyloučení subjektivních prvků. V. Jílek charakterizuje informativní funkci¹³ jako „snahu původce sdělení o pouhé vyrovnání tzv. informačních obsahů, které jsou důsledně odděleny od záměru přímo ovlivnit názory či chování a jednání příjemců“.¹⁴

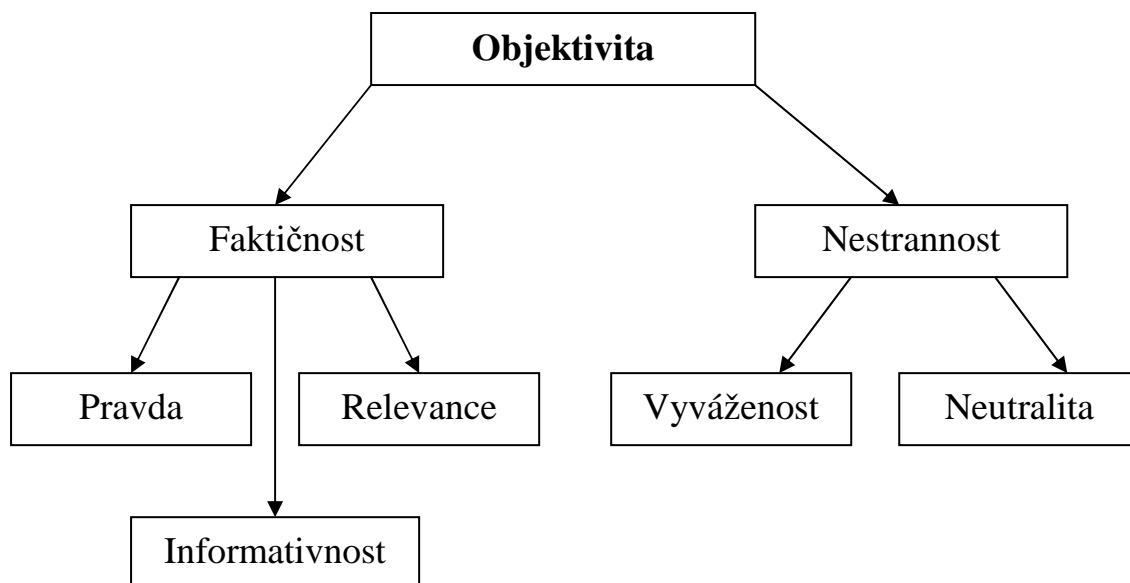
Objektivita se podílí na sdělování, respektive informování o událostech, rovněž sehrává důležitou roli při výběru a práci s informacemi. Přesně konkretizovat objektivitu není jednoduché, jednoznačná definice objektivit neexistuje. Lze jen stanovit stěžejní kritéria objektivit. Mezi ně se řadí faktičnost a nestrannost. S těmito pojmy pracuje nejen V. Jílek, ale také D. McQuail, který je převzal od Westerstahla. Westerstahl vytvořil schéma, kde zaznamenal konstitutivní složky objektivit.

¹¹ Viz McQuail (1999: 173).

¹² Jílek (2009: 57).

¹³ Oblast masové komunikace pracuje s termínem informační kvalita.

¹⁴ Jílek (2009: 57).

- Westerstahlova kritéria objektivity¹⁵

Složka faktičnosti v sobě zahrnuje pravdivost, relevanci a informativnost. Pravdivost se vztahuje k podobě informování o událostech, které mohou být porovnávány se zdroji a jsou prezentovány bez komentářů, konkrétně, tj. bez vkládání subjektivních názorů. Relevance pracuje s výběrem informací, hlavním kritériem je důležitost pro příjemce. Relevance se může dále dělit na vnější relevanci, která působí na řazení informací v tisku, a vnitřní relevanci, ovlivňující tematickou strukturu sdělení. Informativnost souvisí s pragmatickou stránkou informace, která má základní význam pro pochopení dobrého informačního jednání, odkazuje ke kvalitám informačního obsahu, jež by měly zvýšit pravděpodobnost, že se informace dostane k příjemci, bude zaznamenána, pochopena a zapamatována. Podstatou je tedy srozumitelnost sdělení, které se podřizuje rovina lexikální a rovina větné stavby.¹⁶

Aspekt nestrannosti, jak je ze schématu patrné, se skládá ze dvou základních složek, a to nestrannost; a vyváženost. Nestrannost předpokládá neutralitu postoje, přičemž je jí dosahováno kombinací vyváženosti protichůdných výkladů, pohledů či verzí a neutrality při jejich prezentaci. Vyváženost se projevuje ve zpravodajství např. uvedením protichůdných názorů či strukturováním informací. Neutralita tedy spočívá ve využívání spisovných a neutrálních prostředků všech rovin jazyka a ve vyloučení subjektivitu.¹⁷ Dodržením všech

¹⁵ Viz McQuail (1999: 174).

¹⁶ Jílek (2009: 58 – 59).

¹⁷ Tamtéž, s. 59.

výše zmíněných principů se může k příjemci dostat zpráva, která je založena na konkrétních faktech a neprezentuje adresátovi vágní obsahy.

Objektivita však bývá často porušena. Zpravodajství, zejména tištěná média, se odklání od informativní funkce sdělení a zavádí novou dimenzi, tzv. interpretativní a analytické zpravodajství.¹⁸ Dále V. Jílek dodává, že seriózní periodika se snaží ukázat dlouhodobý význam událostí, jejich kontext a dopad na občana, zdůrazňují zábavnost zprávy. Do popředí se dostávají témata, která jsou důležitá pro život jedince. Jsou to témata např. politická, ekonomická, ekologická, která nějakým způsobem působí na náš každodenní život.

K jazykovým prostředkům, které se podílí na porušení informační kvality a které přispívají k nepochopení sdělení, patří automatizace. Automatizace vyjádření je k zásadám informační kvality konformní, nesmí se však automatizovat prostředky různých rovin jazyka, které principy informační kvality porušují.¹⁹

V rámci zásad objektivitě slouží citace a parafráze jako zdroj informací, jejichž prostřednictvím jsou podány informace či dokládána fakta. Rovněž citace a parafráze mají schopnost porušovat zásady objektivitě užitím nejmenovaného původce, popřípadě odvoláním se na obecného původce informací. Údaje těchto původců totiž mívají interpretovanou podobu.²⁰ V. Jílek poukazuje na to, že k zásadnímu porušení informační kvality dochází při využívání citací a parafrází k legitimizaci vlastního názoru či myšlenky.

Pojem objektivita není nikde přesně specifikován, ale jsou vymezeny určité základní zásady, principy, které napomáhají porozumět tomuto termínu a definovat ho z komplexního hlediska. Podstatným rysem zpravodajství i publicistiky je přinášet pokud možno vyčerpávající a relevantní informace o dění u nás i ve světě. Tyto informace musí splňovat požadavek objektivitě ve smyslu přesnosti, úplnosti, pravdivosti ve vztahu ke skutečnosti. Takové informace by měly rovněž být spolehlivé a oddělovat objektivní fakta od subjektivních názorů. Aby byly zásady objektivitě dodrženy, je potřebné prezentovat informace nestranné, vyvážené a vyhýbat se předpojatosti. Na druhé straně si musíme uvědomit, že objektivita s sebou nese nejen klady, ale i zápory. Zde můžeme narazit na problém při určování toho, co je poskytování relevantních, nestranných, vyvážených atd. informací. Kritický pohled na koncept objektivitě přichází zejména s těmito námitkami:

- a) je nedosažitelná,
- b) je nežádoucí (hlasy a názory někoho jsou relevantnější než jiné),

¹⁸ Jílek (2009: 65).

¹⁹ Tamtéž, s. 66.

²⁰ Tamtéž, s. 67.

c) není aplikovatelná na všechny typy zpráv (jíímavé příběhy, investigativní žurnalistika).²¹

I přesto příjemce očekává, že se k němu budou dostávat informace v určité objektivní kvalitě. D. McQuail však poukazuje na to, že „příjemce od svých médií neočekává, že mu stejnou měrou poskytnou vyčerpávající a objektivní informace o vážných tématech“.²²

Objektivita a s ní související principy²³ mají daleko k tomu, aby ji všichni jednotně považovali za nezbytnou, oprávněnou, či dokonce dosažitelnou, ale přesto si zachovává značnou váhu Lichtenbergovo tvrzení, že „dokud se budeme snažit porozumět světu, nemůžeme se obejít bez předpokladu, že objektivita je možná a má svou cenu“.²⁴ Média chtějí předkládat adresátovi konkrétní fakta a údaje, chtějí se vyvarovat prezentování vágních informací, proto usilují o informačně nejkvalitnější zprávy.

²¹ Viz www.artforum.sk

²² McQuail (1999: 175).

²³ Faktičnost, nestrannost, pravda, relevance, informativnost, vyváženost, neutralita.

²⁴ McQuail (1999: 175).

2. Termíny konkrétnost a vágnost s přihlédnutím ke zpravodajským textům

2.1 Konkrétnost

Zpravodajský, popř. publicistický text, ať už psaný, nebo mluvený, by měl být schopen v omezeném čase i prostoru zprostředkovat příjemcům maximum věrohodných informací. Předpokladem toho je splnění určitých požadavků. Každý zpravodajský příspěvek musí být stručný, věcný, jasný a přesný, tj. konkrétní.²⁵

Z jazykového hlediska si pod pojmem konkrétnost představíme užití srozumitelného jazykového kódu a prostředků. Proto se ve zpravodajství volí jediný každým občanem České republiky užívaný a pro každého jasný jazykový kód, kterým je spisovná čeština. Tento požadavek vychází z nepřímého kontaktu autora s příjemcem, tudíž užití územně omezeného kódu by ohrožovalo porozumění textu a vedlo by k zúžení okruhu adresátů. Zpravodajství se vyznačuje rysy masového charakteru a jeho hlavním cílem je doručit zprávu pokud možno co největšímu počtu příjemců.

Dalším důležitým hlediskem je jasnost vyjádření. Text, kterému jde snadno porozumět a podává informace s přesností, v úplnosti a jednoznačně, je jasný, konkrétní. Aby text splňoval podmínku jasnosti, je zapotřebí používat přesná a určitá pojmenování (např. odborné termíny), co nejpřesněji označovat osoby (uvádět jejich celá jména, popř. funkce), dále specifikovat instituce, místa (užívat úplnou zeměpisnou lokalizaci), čas a množství (prostřednictvím číslovek) apod. prostředky výše jmenované sebou přinášejí i několik nevýhod. Odborné termíny, cizí jména či vícestupňová pojmenování mohou vést k problémům v oblasti dodržování normy (skloňování osobních i zeměpisných jmen, iniciálových zkratk), snižují přehlednost textu a způsobují vznik gramatických chyb a falešných větných dvojic.

Jako třetí podstatný rys se uvádí přehlednost. Je to vlastnost obecná, ale nezbytná při vnímání textu. Takovýto text se vyznačuje plynulou návazností, uspořádaností slov a vět. V textu se můžeme jednoduše orientovat a plynule sledovat vztahy lineární i hierarchické. Důležitou úlohu zde hraje také aktuální členění větné a tematické posloupnosti. Konkrétnost využívá často ustálených vyjádření. Publicistika sahá po takových frázích, které usnadňují

²⁵ Zpravodajství má funkci informační a definiční, snaží se aktuální události bez prodlení zachytit, popsat a předat. Zatímco publicistika hledá souvislosti, vyslovuje názory, komentáře a stanoviska k většinou již známým faktům. Blíže viz Osvaldová (2005: 14 – 15).

příjemci vnímání i následnou interpretaci zprávy. Tato spojení jsou označována jako automatizovaná vyjádření a řadí se k nim jednotky jako *spotřební koš*, *zviditelnit se*, *patová situace*, *domácí politická scéna* apod. Pokud chceme, aby byl text přehledný a konkrétní, je zapotřebí volit jednoduchá vyjádření, tzn. vyhýbat se příliš složitým souvětým konstrukcím. Týká se to především větné souvětí stavby. Všeobecně platí, že čím se v textu využívá kratších a jednodušších vět a souvětí, tím je snazší pochopit a porozumět základní myšlence zprávy.²⁶

Posledním podstatným aspektem zpravodajství, který rovněž podporuje konkrétnost, je objektivita. Objektivita spočívá ve věcnosti, citové a výrazové neutrálnosti. Objektivní text usiluje o potlačení subjektivního faktoru a vyloučení subjektivity. V dnešní době se dostává do popředí i výrazová expresivita, protože média usilují o zvyšování zajímavosti zpravodajství nejen tím, že se snaží zmodernizovat svá zpravodajská zázemí, ale také tím, že sahají po expresivních jazykových prostředcích, jejichž úkolem je text ozvláštňit. Takovéto subjektivní zabarvení textu nemá za úkol adresátův postoj ovlivnit či mu něco vnutit, ale naopak má přilákat příjemcovu pozornost a posílit jeho zájem o informaci.

2.1.1 Přístupnost a noremnost

Přístupnost a noremnost jsou požadavky, které vyžadují užívání srozumitelného jazykového kódu a vhodných jazykových prostředků. Jak jsem již výše uvedla, tento požadavek vychází z nepřímého kontaktu autora s příjemcem, jelikož užití územně omezeného kódu by ohrožovalo porozumění textu a vedlo by k zúžení okruhu adresátů. Na základě tohoto hlediska se využívá jediný celonárodně srozumitelný a platný jazykový kód, kterým je spisovná čeština. Jak uvádí B. Osvaldová, „i v rámci spisovného jazyka jsou ovšem kromě prostředků obecně užívaných a srozumitelných prostředky s omezeným užíváním a s omezenou srozumitelností, vázané na užší okruh recipientů“.²⁷ K těmto prostředkům řadí zvláště odborné termíny, zkratky a zkratková slova, výrazy cizí a neologismy.

Odborné výrazy se ve zpravodajství užívají se záměrem o konkrétnost a přesnost vyjádření. Nicméně je nezbytné podotknout, že publicistika vytváří zprávy na základě „něčeho“. Stane-li se jádrem zprávy odborný text, je zapotřebí použít odpovídající odborné

²⁶ Osvaldová (2005: 110).

²⁷ Tamtéž, s. 116.

termíny. Tyto termíny mají za následek sníženou přístupnost textu a mohou u adresáta vyvolat i negativní reakci plynoucí z nepochopení daného výrazu.

Nejčastěji se odborné výrazy vyskytují v ekonomickém a společenskovedním zpravodajství.

*Podnikatel podle novely také bude moci odepsat **DPH** z **pohledávky vůči dlužníkovi**, který mu nezaplatil, protože se ocitl v **insolvenci**. (MF, 21. 10. 2009)*

*Je vyloučené, že by se po zvýšení **DPH** nezdražily nové byty. Ceny nemovitostí jsou nyní prakticky na dně a **developeři** pracují s výrazně nižšími **maržemi** než před krizí. Pokud se tak daň zvedne, nebudou ji moci rozpustit ve svých ziscích a zachovat ceny tak, jak tomu bylo při její poslední změně. (MF, 2. 3. 2010)*

Podle B. Osvaldové rozlišujeme dva základní typy textů. První typ je ten, který je určen zasvěceným čtenářům zajímajících se o danou problematiku. Používání odborných termínů je tedy na místě. Druhý typ textů se obrací spíše k širší laické veřejnosti, a proto je nezbytné každý odborný termín či cizí výraz důkladně zvážit. Pokud v daném jazyce existuje vhodný ekvivalent, je vhodné jím nahradit neznámé slovo. Text se tak stane pro příjemce mnohem více konkrétnější.

2.1.2 Jasnost

Jasnost vyjádření je pro zpravodajství nesmírně důležitá. Presentovaná zpráva musí být jasná, jednoznačná, konkrétní a měla by podávat úplnou informaci.²⁸ Konkrétní zpráva bývá na kontextu relativně nezávislá a adresát ji může snadno pochopit. Jasnosti vyjádření slouží prostředky jako volba přesných pojmenování, konkrétní označení osob, institucí, míst, času a množství.

*Ministr zemědělství **Ivan Fuksa (ODS)** vyzval vedení **Lesů ČR**, aby **MF DNES** zpřístupnilo seznam bezpoplatkových odstřelů zvěře. (MF, 27. 10. 2010)*

*Francie oznámila, že evakuovala **70 procent** z nelegálních romských táborů, které byly evidovány na jejím území v červenci 2010. Dobrovolným či nuceným způsobem poslala od té doby do země původu na **3 700 Romů**. Přísná politika vůči Romům, kterou loni vyhlásil*

²⁸ Osvaldová (2005: 116).

francouzský prezident Nicolas Sarkozy, vyvolala napětí mezi Paříží a Evropskou komisí.
(MF, 27. 10. 2010)

Největší subdodavatel ProMopra, firma NWDC Company, která ze zakázky inkasovala 378 milionů a téměř třetinu poslala na účet londýnské firmy, pochybení odmítla.
(MF, 27. 10. 2010)

Samozřejmě sklon k nadbytečnému užívání přesných informací často vede k přetížení textu a zpráva se stává paradoxně méně konkrétní a jasnou. Významově nezřetelné, mnohoznačné a velmi různorodě interpretovatelné jsou např. výrazy „hlavní“ a „vůdčí“. Jako příklad uvádí B. Osvaldová následující větu: *Všechny vůdčí politiky hlavních politických stran* včera vyzvalo k rezignaci šest někdejších studentských aktivistů.²⁹

2.1.3 Přehlednost

Přehlednost je vlastnost obecná, nezávislá na příjemci. Za přehledný se pokládá text, který je koherentní a kohezí, lze jednoduše postřehnout vztahy lineární i hierarchické, využívá plynulé návaznosti slov i vět. Přehlednost tedy podporuje konkrétnost zpravodajství.

Pro konkrétnost je nezbytná plynulá návaznost, tj. slovosled a větosled, aktuální členění větné a tematické posloupnosti v textu. Ve zpravodajství se zejména přiklání k uvádění jádra na začátku. V dalším textu se pouze rozvíjí jednotlivé složky. Základní neboli stěžejní informace se zdůrazňuje vytýkáním.

Humlovi hrozí vězení kvůli posudku. Imunitu nechce.

„Zlobivé dítě“ Věcí veřejných, poslanec a dopravní expert Stanislav Huml, bude stíhán policií. Ta požádala Sněmovnu o jeho vydání kvůli dva roky starému podezření ze zmanipulování znaleckého posudku. Huml popírá, že by se něčeho podobného dopustil, a sám vyzval poslance, aby ho imunity zbavili. (MF, 18. 2. 2011)

Dalším významným bodem, který souvisí s přehledností, je pravidelnost, ustálenost. Ve vztahu ke zpravodajství a publicistice se používá termín automatizace vyjádření. Automatizované vyjádření má za úkol nejen ušetřit čas i síly zpravodajovi, ale také usnadnit příjemci interpretaci dané informace. Mezi nejznámější a nejčastější automatizovaná spojení

²⁹ Osvaldová (2005: 118).

se řadí např. *spotřební koš, zviditelnit se, patová situace, domácí politická scéna, převlékat kabáty* apod.

Nestandardní toky peněz popírá, na vše má prý účty. Odmítá také jakékoliv špinavé peníze a kontakt s politiky. (MF, 5. 10. 2009)

Posledním a neméně podstatným rysem vztahujícím se k přehlednosti je jednoduchost vyjádření. Čím jsou voleny jednodušší větné konstrukce,³⁰ tím konkrétněji podává zpráva informace. Tento požadavek se týká především větné a souvětne stavby. Důraz se zejména klade na používání krátkých, jednoduchých vět a souvětí. Čím je souvětí komplexnější, složitější, delší, tím více roste i složitost vyjádření. Proto se více upřednostňují vyjádření jednoduchá na rozdíl od kondenzovaných.

Neznámí pachatelé odcizili v noci na včerejšek u Králova Dvora na Berounsku kamion naložený osobními auty. Prázdný nákladák pak zapálili, aby zahladili stopy. Z kamionu, který parkoval u dálnice D5, zmizelo devět vozů Hyundai i20 a i30 celkem za tři miliony korun. Celková škoda i s kamionem je šest milionů. (MF, 20. 2. 2011)

2.1.4 Objektivita

Posledním aspektem pro konkrétnost je objektivita, jejíž problematikou jsme se zabývali již v první kapitole. Hovoříme-li o objektivitě, máme na mysli vyjádření věcné, citově neutrální, bez subjektivního hodnocení. V dnešní době publicistika sahá po prostředcích výrazové expresivity i subjektivně zabarvených za účelem zvýšení zajímavosti zpráv či navázání snadnějšího kontaktu s příjemcem. Často se ve zprávách setkáváme s prvky subjektivního zabarvení ve formě hodnocení.

Čína drsně utnula volání po revoluci. Čínská totalitní moc přesto tvrdě zasáhla. (MF, 21. 2. 2011)

Chtěli zastavit pochod neonacistů. Skončilo to krvavou bitkou s policií. Podle některých českých účastníků protinacistického protestu však nebyla v celých Drážd'anech situace tak dramatická. (MF, 19. 2. 2011)

³⁰ Jednodušší konstrukce ve významu jednoduchá souvětí, nikoli komplexní souvětne konstrukce.

*V noci na sobotu tam také „kdosi“ odpálil lanovku na Elbrus. Ta byla silně poškozena, sabotáž se **naštěstí** obešla bez zraněných.* (MF, 21. 2. 2011)

Vedle hodnocení narazí čtenář i na prostředky výrazové expresivity, která není pro zpravodajství příliš typická a žádoucí, ale velmi často se objevuje v bulvárních médiích a v takových zprávách, kde se ve větší míře uplatňuje funkce estetická a kontaktní.³¹ V těchto zprávách jde zejména o navázání a udržení kontaktu. Nejčastěji se můžeme setkat s výrazovou expresivitou v titulcích, jejichž hlavním úkolem je přilákat čtenářovu pozornost a touhu získat nové informace.

*Kaddáfí dal **zmasakrovat** stovky odpůrců* (MF, 21. 2. 2011)

*Slunce, seno, **Hyundai** a zelí* (MF, 27. 10. 2010)

Multi-kulti není problém (MF, 22. 2. 2011)

*Uvolní se radní, nebo **Kraus**?* (MF, 27. 10. 2009)

Zpravodajství představuje činnost konkrétní s viditelnými i slyšitelnými výsledky prezentovanými v novinách, časopisech, televizi, rozhlase apod. Zpravodajství a publicistika se opírají o fakta a události, které vyhledávají, shromažďují, třídí, selektují, interpretují a předávají příjemcům.³² Jejich hlavní funkcí je poskytnout adresátovi zprávu co nejkonkrétnější, nejen z hlediska informací, ale rovněž z hlediska jazykového. Z toho lze odvodit, že publicistický text vychází z konzervativních principů často doplněných nápaditostí, pestrostí, expresivitou.

2.1.5 Stručnost

Mluvené zpravodajství je nejpohotovější způsob stručného informování veřejnosti. Pro jazyk zpravodajství je významná skutečnost, že vzniká pod tlakem času, prostředí, prostoru a osobní angažovanosti. Aktuální zprávy vznikají ve styku s osobnostmi veřejného života, při veřejných shromážděních, demonstracích. Zpravodaj musí potlačit své osobní pocity a informovat nezaujatě. Tyto faktory působí, že zpráva je stručná. Díky zpravodajské praxi a teorii existují schémata, do kterých jsou dosazovány obsahové a jazykové jednotky.³³

³¹ Osvaldová (2005: 125).

³² Tamtéž, s. 21.

³³ Bartošek (1993: 166).

Stručnost reprezentuje typickou vlastnost ve zpravodajství a publicistice. Každá publicistika usiluje o poskytování stručných a konkrétních zpráv. Aby byly zprávy stručné, využívají se různé postupy, které se souhrnně označují pojmem kondenzace, respektive redukování zprávy.

Kondenzace představuje zhuštění jazykového projevu, například užívání konstrukcí s přechodníky, infinitivy apod. namísto vedlejších vět (syntaktická kondenzace), změna víceslovného pojmenování v jednoslovné (slovotvorná kondenzace), např. *lidovci – členové KDU – ČSL, zelení – členové Strany zelených* (MF, 2010). Rovněž redukce je analytický postup spočívající v odbourávání modifikujících, rozvíjejících větných členů v úsilí dospět k základním členům.³⁴

S kondenzačními prostředky se setkáváme v odborném stylu, ale jsou příznačné i pro psanou publicistiku. Jedná se například o vazby s nepůvodními předložkami, výrazy předložkové povahy, genitivní vazby. J. Chloupek uvádí, že jde o výrazové prostředky automatizované, které se používají místo původních předložek, např. *v souladu se zákonem, v bezpečí nemocnice, v průběhu vyšetřování, z hlediska vývoje dané situace* (MF, 2011).

Syntax využívá krátké větné celky nebo linie se specifickou funkční perspektivou. Zdá se, že stručné zprávy vychází z myšlenky formulovat jednu zpravodajskou story do jednoho větného celku. Proto se častěji upřednostňují věty jednoduché před souvětími. Aby jednoduchá věta splnila základní požadavky na obsahovou úplnost,³⁵ musí být neobvykle dlouhá. Jak uvádí J. Bartošek, „vzácností nejsou věty o 50 slovech s bohatě rozvinutou syntagmatikou, které jsou téměř nesrozumitelné“.³⁶ V mluvených zprávách převažují stručné jednoduché věty nad souvětími. Jednoduché věty bývají často přesycovány rozvíjejícími a vedlejšími větnými členy, slovesa v určitém tvaru se málo užívají, přednost se dává spíše deverbativním tvarům.

J. Bartošek poukazuje na to, že „snaha o stručnost plodí málo srozumitelné a kostrbaté konstrukce se dvěma předložkami, které následují bezprostředně za sebou, s oddělenými složkami větných dvojic nebo analytických slovesných tvarů, s oddělováním podmětu od přísudku“.³⁷ Jako příklad J. Bartošek uvádí:

*Referát byl redukován do podoby, v níž se preferovaly autorovy představy o pro našince stěžích pochopitelných možnostech švýcarské společnosti.*³⁸

³⁴ Lotko (2003: 62 – 97).

³⁵ Obsahová úplnost z hlediska kdo, co, kdy, kde, jak a proč?

³⁶ Bartošek (1993: 167).

³⁷ Tamtéž, s. 170.

³⁸ Tamtéž, s. 170.

Stručnost hraje neodmyslitelnou součást zpravodajství, ale ne vždy jsou vhodně použity jazykové prostředky. Pro zvýšení srozumitelnosti stručného textu se doporučuje vynechávat nadbytečné přívlastky a příslovce, upřednostňovat slovesa v aktivním tvaru před pasivními i posesivními konstrukcemi.

Konkrétnost hraje ve zpravodajství i publicistice důležitou úlohu. Aby byla zpráva konkrétní, musí se opírat o konkrétní fakta, ale také dodržovat výše zmíněné požadavky, kterými jsou přístupnost a noremnost, jasnost, přehlednost, stručnost a objektivita. Publicistika se řídí především skutečností, že mezi příjemcem a autorem není přímý kontakt a zpětná vazba je rovněž opožděná, tudíž klade důraz na využití konkrétních jazykových a výrazových prostředků.

2.2 Vágnost

Slovo vágnost pochází z latinského slova „vagus“, což znamená toulavý, bloudící, procházející se, pohyblivý, nespořádaný, těkavý, kolísavý, volný, nevázaný.³⁹ Také v angličtině najdeme podobné významy u slova „vague“. Jako první se uvádí nejasný, nežřetelný, neurčitý, matný. Další charakteristiky zahrnují významy jako ne zcela přesný, obecný, povrchní, rozmazaný, mlhavý. V idiomech slovo vague vyjadřuje bezvýrazný (obličej), nevyzpytatelný, mluvící mlhavě, nechápající zcela přesně (člověk).⁴⁰

Na základě výše zmíněných synonym se ukazuje, že samo slovo „vágní“ je vágní, pokud ovšem není v rámci nějakého kontextu blíže specifikováno, případně odlišeno od příbuzných výrazů.

Vágnost slov je sémantická vlastnost slovních znaků, která se týká jejich rozsahu (neostrosti) a obsahu (nevýraznosti), umožňuje použít týž znak v různých kontextech a dát mu podle potřeby v konkrétní promluvě zcela konkrétní význam. Podíváme-li se blíže na definici neostrosti a nevýraznosti slov, zjistíme, že neostré slovo je slovo, které nemá ostré hranice a není možné zcela jednoznačně rozlišit, co do něho ještě patří a co nikoli, např. *hluboký, nervózní, velký*. Zatímco nevýrazné slovo nemá jasný obsah, např. *lež*.⁴¹

Z výše popsaných definic tedy vyplývá, že vágnost neboli vágní výrazy jsou výrazy nepřesné, mlhavé, nejasné, nejednoznačné. Při jejich užití nelze jednoznačně rozhodnout, zda a do jaké míry se na určitý objekt vztahují. Tuto vlastnost mají zvláště přídavná jména typu *dlouhý, krásný*. Vágnost je odstranitelná teprve definováním jejich významu, popřípadě jejich užitím v určitém kontextu.

U vágních pojmů v případě kvantitativního poměření chybí měřítko rozhodující o přiřazení významu. Např. *Rada ČT neschválila tučné prémie pro generálního ředitele Jiřího Janečka*. Chybí zde určení rozsahu, množství. Odstranění vágnosti tedy spočívá ve stanovení určité hranice. Při tomto rozhodnutí můžeme vycházet z čistě subjektivních představ nebo využít objektivně daných měřítek.

Pojem vágní je tedy synonymní s přívlastky nepřesný nebo neostrý. U vágnosti nelze jednoznačně a přesně rozhodnout, jak dané slovo konkrétně využívat. Jako příklady uveďme *dlouhá tyč, rychlá jízda*. Co skutečně označují pojmy dlouhý a rychlý? Každý z nás má úplně

³⁹ Latinsko-český slovník (1957: 461).

⁴⁰ Anglicko – český výkladový slovník (1999: 604).

⁴¹ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 521).

jinou představu o tom, co je dlouhé a rychlé. Někdo může za rychlou jízdu považovat již 70 kilometrů v hodině, pro jiného opravdová rychlost začíná od 100 kilometrů v hodině. Proto významy atributivních adjektiv bývají často relativní.

Vágní pojmy se tedy pojí s kvantitativní neurčeností a snahou po kvantitativním rozhodnutí. Termín vágnost je typický pro přirozený jazyk a může být považován z pozice adresáta za výrazné negativum vedoucí k jeho matení nejen bezděčnému, ale i záměrnému.

2.2.1 Vágnost, komunikace a text

Narazíme-li v textu nebo komunikaci na vágnost, snažíme se porozumět. Hledáme takový kontext, ve kterém je daný výraz interpretovatelný. Podle D. Sloukové „bloudíme, procházíme různé možnosti, touláme se po různých kontextech, příp. těkáme od jednoho k jinému, a vybíráme, které z nich jsou důvěryhodnější, pro nás přijatelnější, vhodnější“.⁴² Podle Davidsona jsme každý den, při každém setkávání se se slovy v téměř stejné situaci jako Quinneův badatel, který narazil v džungli bez jakékoliv příručky či jiné znalosti neznámého jazyka na divocha vyrážejícího z hrdla nesrozumitelné výrazy svého jáství. Quinne mluví o radikálním překladu a jeho neurčitosti. Davidson zobecňuje na radikální interpretaci, která je sice vždy neurčitá (vágní), ale je vždy zurčívána (je nucena být). Hledáme-li kontext, nemusí to totiž být kontext již předem vypracovaný, ale v komunikativní situaci, která nás nutí k interpretaci je to také zároveň kontext v této situaci jako aktuální a unikátní (vznikající, utvářený, dotvářený).⁴³

Právě komunikace nám umožňuje konkretizovat vágnost. V každodenním životě se setkáváme s vágními pojmy, které nás nutí uplatňovat vlastní intence, strategie, zvažovat různé kontexty. Jak uvádí D. Slouková, „vágnost se nám vyjevuje jako důvod, impuls, podnět interpretačního úsilí k zvládnutí komunikativní situace, tedy ke komunikaci vůbec. Vágnost je základem komunikace. Bez vágnosti není komunikace, jen oboustranné ‚do zblbnutí‘ protrahované přikyvování.“⁴⁴

Vágnost je odedávna součástí přirozeného jazyka, díky které dochází k proměnám slovní zásoby. S těmito proměnami roste objem i hloubka našeho vědění. Nové slovníky zachycují stále strukturovanější, objemnější, někdy vágnější koncepty. Kdyby bylo všechno

⁴² Viz Slouková (2001: 74).

⁴³ Tamtéž, s. 77 – 79.

⁴⁴ Tamtéž, s. 79.

hned jasné, slova by zapadla na předpřipravená místa, a nic nového bychom se nedověděli.⁴⁵ Naštěstí se komunikace vyznačuje svou dynamičností, jedná se o proces, svým způsobem hru se slovy. Bez vágnosti by nebylo možné komunikační situace rozvíjet, nevznikalo by nic nového. Nemohli bychom nic nového vyjádřit, ale ani vymyslet.

Obdobný mechanismus můžeme hledat i v přírodě. Jako příklad uveďme genetický kód DNA, který lze přirovnat k textu. Jedná se o lineární seřazení, posloupnost, pořadí. Text je určitou formou uložení informace. Pouhým kopírováním tohoto textu se uložená informace nemnoží, nýbrž pouze roste redundance. Zvětšování informace není závislé na kopírování, ale na rozrůžňování, diversifikaci, kterou představuje zvyšování počtu různých textových verzí (mutací, editací). Vágnost v této podobě vystupuje jako fixovaná podoba různých variant, různých verzí.⁴⁶

Důležitou úlohu hraje nejen kódování, ale i dekodování, dešifrování informace, tj. jak je daný text čten. I když máme pouze jeden text, ten může být různými příjemce interpretován, pochopen a vykládán odlišně, protože právě vágnost nás nutí k rozhodnutí, která mohou ovlivnit náš další růst, rozvoj. Tudíž tentýž text rovná se několik odlišných výkladů, interpretací, které závisí na vědomostech, znalostech a zkušenostech subjektu. Neodmyslitelnou součástí dekodování je i kontext. Kontext rozhoduje o způsobu, jakým je daný text interpretován.

Z výše uvedeného vyplývá, že vágnost hraje podstatnou, snad dynamizující roli. Představuje jen jinou podobu toho, jak věci jdou ve své přirozenosti. I přestože v rovině jazyka se projevuje snaha o odstranění vágnosti, ale na druhé straně bez vágnosti by nebylo rozvoje.

Vágnost je součástí každé komunikace. Zkusme najít hranice mezi „vínově červenou“ a „fialovou“, kde vlastně ta hranice začíná a končí, nebo kdy je člověk *smutný*, co se považuje za *rychlou jízdu*. Ani takové pojmy jako *politický střed*, *horečka* nebo *epidemie* (MF, 2010) nemají přesné hranice. Z výše zmíněných argumentů vyplývá, že v běžném verbálním styku to nikterak nevádí. Lidé dovedou s vágními pojmy dobře zacházet. Vágnost některých návodů dokonce funguje jako určitá pojistka proti úkladům nepřesného světa.

I dnes jsme schopni vágnost konkretizovat a specifikovat, snad ještě mnohem více než v minulosti. I když se vyznačuje určitými negativy, které mohou příjemci zkomplikovat

⁴⁵ Slouková (2001: 80).

⁴⁶ Tamtéž, s. 80.

porozumění textu, tak při využití vhodného kontextu a dalších faktorů jako definic, kvantitativních či kvalitativních prostředků se vágnost podílí na rozvoji, zdokonalování nejen textu psaného a mluveného, ale i každého z nás. Ať chceme nebo nechceme, vágnosti se nelze vyhnout, protože je neodmyslitelnou součástí přirozeného jazyka.

3. Jazykové prostředky a jevy ovlivňující informační kvalitu textu

Ve zpravodajství se používají jazykové prostředky, které buď podporují konkrétnost sdělení, nebo mohou vyvolávat vágní interpretace u příjemce. V této kapitole se z teoretického hlediska zaměřím na některé z nich.

3.1 Aktualizace, automatizace

Základní funkce publicistického stylu a podmínky, za kterých zprávy vznikají, ovlivňují výběr jazykových prostředků. Zpravodajství musí být aktuální, klade důraz na rychlé zpracování informací. Proto se ve zpravodajství setkáváme s jistou modelovostí vyjádření. V publicistickém stylu se setkáváme s prostředky spisovnými, ale rovněž i nespisovnými, které v současnosti stále častěji do sféry zpravodajství pronikají. Na jedné straně sahá publicistický styl po výrazech vykazujících znaky stálosti a neměnnosti. Jedná se o taková spojení, která se v určitých situacích používají mechanicky, tzv. automatizované jazykové prostředky. Na straně druhé dochází k tzv. aktualizaci výrazových prostředků za účelem nového, „neokoukaného“ vyjádření, které má zapůsobit na příjemce svou neobvyklostí.⁴⁷

Z hlediska konkrétnosti a vágnosti užívání aktualizovaných a automatizovaných jazykových prostředků může příjemci na jedné straně usnadnit porozumění textu, na straně druhé při nadměrném výskytu těchto prostředků se adresát musí mnohem více soustředit na podstatu zprávy.

Encyklopedický slovník češtiny definuje aktualizaci jako nové, neotřelé vyjadřování směřující k rozvíjení formálních i významových jazykových možností.⁴⁸ Aktualizované jazykové prostředky jsou pro zpravodajský (publicistický) styl příznačné. Umožňují zprostředkovat čtenáři nový pohled na skutečnost a vytvořit další souvislosti mezi známými fakty.

Naopak automatizované prostředky charakterizuje Encyklopedický slovník češtiny jako běžné ve stylu publicistickém. Jedná se o vytváření ustálených lexikálních spojení rozmanitého obsahu. Častým opakováním se tato spojení stávají bezpříznakovými.

⁴⁷ Viz Minářová a kol. (2003).

⁴⁸ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 20).

J. V. Bečka ve své publikaci Úvod do české stylistiky rozlišuje jazykové prostředky ustálené, běžné a obvyklé. V opozici k těmto prostředkům uvádí pojmenování nová, neobvyklá, používaná v souvislosti se snahou autora o osobité vystižení jeho představy.⁴⁹

Stejně tak i B. Havránek považuje za automatizované ty jazykové prostředky, které jsou použity tak, jak je to v jazyce běžné. Tyto prostředky jsou všeobecně srozumitelné, není třeba adresátovi vysvětlovat jejich význam a dobře se začleňují do jazykového systému. Proto jsou do zpravodajství zařazována. Dále B. Havránek zdůrazňuje, že automatizace je jazykovým jevem (nikoli psychologickým), za automatizované pokládá ta spojení, popř. takové výrazy, kdy se úmysl mluvčího nemíjí předpokládaným účinkem, kde záměna mezi úmyslem a účinkem není zpravidla možná.⁵⁰

Aktualizované prostředky naproti tomu na sebe v textu upozorňují, budí pozornost, jsou považovány za neobvyklé, neočekávané. Jejich cílem je překvapit, upozornit na něco, vyburcovat adresáta k zamyšlení.⁵¹ Z tohoto hlediska jsou ve zpravodajství oblíbené.

Automatizace patří k významným rysům publicistických a zpravodajských projevů. Její těžiště je utvářeno prostředky z lexikální roviny (prostředky jednoslovné i víceslovné). Lexikální automatizace však velmi rychle ztrácí svou neotřelost a mohou se stát frází či klišé. To je typické pro oblast zpravodajství, kde existuje skupina ustálených prostředků, které jsou dále doplňovány konkrétními údaji podle konkrétních potřeb.

Jan Chloupek poukazuje na přínosnost aktualizovaných a automatizovaných prostředků v textu. Díky nim může zpravodajství rychle a výstižně informovat příjemce různého věku a vzdělání. Automatizované prostředky dělí J. Chloupek do několika skupin. Jako první uvádí výrazy vyjadřující solidaritu s dobou a společností, dále ustálená obrazná vyjádření, následují prostředky kondenzační a jako poslední nepravé vedlejší věty.⁵²

Výrazy vyjadřující solidaritu s dobou a společností se používají především v oblasti politiky, vědy, obchodu, kultury či sportu. Tyto výrazy mají funkci termínů, které jsou přenášeny do publicistiky, kde zastupují automatizované prostředky. Mnohá spojení však vznikají až v publicistickém stylu a jsou označována jako publicismy, žurnalismy. K všeobecně známým žurnalismům, které můžeme najít i v Mladé frontě Dnes (2009 / 2010), se řadí např. *zorný úhel*; *klíčový význam*; *tunelovat*; *palčivá otázka*; *očitý*

⁴⁹ Viz Junková (1993: 226).

⁵⁰ Tamtéž, s. 226.

⁵¹ Tamtéž, s. 227.

⁵² Tamtéž, s. 227.

svědek; časový horizont; převlékat kabáty; vládní reformy. Jejich základním rysem je sepětí s dobou.

Významné místo v oblasti aktualizací a automatizací zaujímá i shodný přívlastek, který má funkci hodnotící. Patří k prostředkům kondenzačním, protože nahrazuje v textu vedlejší větu, např. *lékaři, kteří protestují* → *protestující lékaři.* (Nova, 22. 2. 2011)

Automatizované a aktualizované jednotky jsou funkční ve stylu publicistickém, kde se užívají za účelem pohotově a rychle reagovat na události. Podle J. V. Bečky „automatizaci chybí osobitost a působivost“, a proto ztotožňuje automatizaci se „stereotypností výrazu, tzn. novinářským klišé a frazeologickými obraty“. Naopak aktualizované prostředky slouží k osobitému a tvůrčímu vyjádření autora, jeho individuality. Jak uvádí sám J. V. Bečka, „ve vztahu k adresátovi platí, že čím více se projev přibližuje standardu, tím snazší a rychlejší může být jeho porozumění“.

3.1.1 Frazeologie

Frazeologie plní důležitou funkci ve stylu publicistickém, protože se podílí na vyjadřování novém, originálním, neobvyklém. Avšak podstatnou vlastností většiny frazémů je rovněž jejich vágnost v závislosti na daném kontextu.

Výrazným rysem současných publicistických i zpravodajských projevů je užívání frazeologismů, které vyplývá ze snahy psát a mluvit obrazně, expresivně, zaujmout adresáta. Frazeologie proniká do všech sfér jazyka a je značně rozrůzněna v celém stylovém rozpětí.

Encyklopedický slovník češtiny definuje frazeologii jako nauku (disciplínu) o ustálených slovních spojeních, obratech a rčeních, dále soubor ustálených slovních spojení, obratů, rčení nebo vůbec vyjadřovacích prostředků vyznačujících jistý jazyk nebo jazykový styl, pro někoho / něco charakteristických.⁵³ Frazeologie nepodléhá kodifikačním potřebám, proto se vyznačuje výraznou, ale přirozenou variabilitou.

Frazém (frazeologická jednotka) je pevně ustálená kombinace alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam (zpravidla nerozložitelný na význam jednotlivých složek) a jejímž charakteristickým rysem je, že minimálně jeden z jeho komponentů je v dané funkci omezen pouze na tuto kombinaci, např. *s přivřenýma očima; lev salónů; udělat díru do světa; tak jako tak; kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá* apod. Z Mladé fronty Dnes (2009) lze doložit následující příklady: *ad hoc; nota bene; non plus ultra; ex post; a priori; sysifovská*

⁵³ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 141).

práce (úkol); ad acta; utáhnout si opasky; praní špinavých peněz; převlékat si kabáty. Jsou to ustálená slovní spojení, která vystupují v textech jako hotové pojmenovací jednotky. K typickým, i když ne nutným znakům frazému patří metaforičnost (průhledná) a často také výskyt archaických lexikálních jednotek.⁵⁴

Frazémy jsou jazykové prostředky výrazně ekonomické, které na sebe vážou komplexní význam a funkci ve srovnání s pravidelnými jazykovými prostředky. Frazém se specializuje na pragmatické funkce evaluativního hodnocení, s čímž souvisí i jeho vágnost, ale rovněž i flexibilita v rámci nestandardního užití.⁵⁵

V publicistice se uplatňují frazémy publicistické, tzv. *publicismy*, v nichž se odráží oblast žurnalistická, politická či společenský život, např. *tučné prémie; pátá kolona; třetí velmoc; sedmá říše; špinavé peníze; napjatá situace* (MF, 2009; Nova, 2011). Rovněž obraty z lidové frazeologie se hojně vyskytují. Lze sem zařadit různá přísloví, rčení, úsloví, pořekadla, často s různými obměnami, např. *obraz zkázy a neštěstí; osud se s ní nemazlí; tvrdý oříšek; politikové nechtějí malovat situaci narůžovo* (Nova, 2011).

Frazeologismy tvoří početnou skupinu jazykových aktualizací. Podílí se na dynamičnosti publicistického stylu. Na druhé straně při jejich častém opakování v textu dochází k automatizaci daných obrátů.

3.1.2 Obrazná pojmenování

Obrazná vyjádření plní v publicistickém textu informativní funkci, ale rovněž se podílí na obohacení jazykového projevu o emocionalitu, naléhavost či autorův postoj ke sdělení.

Obrazná vyjádření slouží jednak k ozvláštňení zpravodajského textu za účelem vzbudit adresátovu pozornost, jednak se mohou podílet na prohloubení vágnosti daného sdělení. Obrazná vyjádření se používají ke „zjednodušení“ určité zprávy, tzn. přiblížit, konkretizovat její obsah příjemci. Avšak je-li užito spojení, které není v povědomí široké veřejnosti, může dojít k nepochopení daného sdělení.

K obrazným pojmenováním se řadí metafora, dále přirovnání, metonymie, synekdocha, personifikace a ironie. Obrazná pojmenování jsou založena na přenášení významu, které se uskutečňuje na základě podobnosti (metafora), věcné nebo logické

⁵⁴ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 142).

⁵⁵ Srov. Encyklopedický slovník češtiny (2002: 144).

souvislosti (metonymie), nebo na principu kontrastu (ironie). Přenášení významu se uplatňuje při potřebě pojmenovat novou skutečnost. Pro pochopení nového významu potřebujeme v určitých situacích kontext. Pro vyjádření subjektivního stanoviska ke skutečnosti slouží ironie. Ironie je založena na principu kontrastu, kdy uijeme označení v jeho opačném významu. Oblast publicistiky a zpravodajství by se měla vyvarovat takových jazykových prostředků.

Každý obrazný prostředek vyskytující se v médiích přitahuje adresátovu pozornost. Jeho prostřednictvím má autor možnost vyjádřit svůj názor, kladný či záporný, ke zkoumané skutečnosti.

Současné publicistické vyjadřování se vyznačuje dvěma základními rysy. Na jedné straně lze pozorovat snahu po hutnosti a nasycenosti informací, stručnosti, konkrétnosti či srozumitelnosti. Na straně druhé se projevuje tendence opačná, tzn. originalita vyjádření. K nejčastějším typům se řadí:

- a) personifikující spojení substantiva se slovesem, tj. činitel děje neživotný je spjat s činností příznačnou pro životnost;
- b) spojení abstraktního substantiva se slovesem, které představuje děj nebo proces běžně spojovaný se substantivem konkrétním;
- c) některá metonymická spojení, která svým lexikálním významem náležejí do jiné komunikační sféry;
- d) metaforická přirovnání pomocí spojky *jako*, *jakoby*, pomocí prostého přiřazení;
- e) metaforická eliptické, popř. synekdochické zkracování.⁵⁶

Specifičnost těchto prostředků v publicistice nespočívá v jejich slohovém či stylovém příznaku, ale v jejich možnostech být využit v komunikační praxi. Tyto výrazy nové a neotřelé patří k aktivní stylové vrstvě jazyka. Neobvyklé obrazy slouží k navození myšlenkových asociací a k promyšlené aktualizaci sdělení. Avšak takové obraty nesmí být užívány často, protože opakováním se stávají jazykovými prostředky automatizovanými a mohou přejít do oblasti frazeologické.⁵⁷

Metaforické použití slova nás vždy překvapuje, ať už v pozitivním, nebo negativním slova smyslu. Podle V. Bělohradského „nás metafora vytrhuje z navyklého způsobu řeči, ocitáme se v jiném možném světě, kterému se buď přizpůsobíme, nebo ho odmítáme jako

⁵⁶ Minářová (1993: 181 – 182).

⁵⁷ Tamtéž, s. 182.

nepřesvědčivý“.⁵⁸ Aktuální metafora je zvláštním, nápadným užitím slova, má tzv. výrazovou expresivitu. Vztah podobnosti není dán logicky, objektivně, nýbrž je viděn subjektivně, je spjat s osobou autora. Metafora je tedy jedním z prostředků subjektivity výrazu. Vztah podobnosti (nejednou značně uvolněný) bývá viděn nejen osobně, nýbrž i osobitě. Metaforou může autor vyjádřit ve zkratce vztahy, které unikají naší pozornosti, vztahy, které ukazují jevy skutečnosti v novém světle, v novém pojetí. Vztah podobnosti umožňuje naznačit slovy i takové jevy, které se jazykovou formou vyjadřují nesnadno anebo způsobem málo přístupným. Metaforou lze převést vyjádření abstraktních vztahů a duševních stavů na obraz konkrétní, který svou názorností je přístupnější. Takové konkretizující metafory nalezneme ve stylu uměleckém (zejména v beletrii), též ve stylu publicistickém a popularizačním a často jsou podkladem rčení.⁵⁹

Publicistické metafory mají za úkol popsany jev konkretizovat, přiblížit příjemci, text jazykově ozvláštnit a rovněž se podílí na slohovém „uvolnění“. Metafory jsou v publicistice oblíbeny i z pozice autorů zpráv, protože jim usnadňují vyjádření některých abstraktních pojmů a pomáhají rychleji a snadněji formulovat daný jev. Metafora má zprostředkovat poznání neznámého na základě již známého. Publicisté si zvolí všeobecně známou metaforu, kterou přizpůsobí tak, aby vystihovala skutečnost. Dobře vystavěná metafora adresáta zaujme a přiměje ho věnovat pozornost sdělované informaci. Metafora plní funkci poznávací, motivační, vypovídá také o kreativitě autora. Nejen míra informativnosti, ale i zajímavost podání je důležitá pro kvalitu zpráv.⁶⁰

Pro publicistiku je tedy nezbytné, aby metafora vyvolávala pouze požadované, ať už kladné či záporné, asociace. Pokud je společný významový základ užší, nebo dojde k přenesení mezi vzdálenějšími významy,⁶¹ tak se metafora stává pro adresáta nesrozumitelná, nejednoznačná, vágní.

Prostředky obrazného vyjádření, zvláště metaforu publicistickou, lze specifikovat jedním slovem – vývoj. Jedná se o nekonečný kolotoč, kdy na základě aktualizací vznikají nové obrazné výrazy, které se postupem doby automatizují, až poklesnou v publicistická kliše.⁶² Jelikož publicistika zprostředkovává aktuální informace z domova i ze světa, musí se vyvíjet souběžně se společností, přičemž již automatizované prostředky se opět aktualizují v závislosti na době.

⁵⁸ Bělohradský (dec59.ruk.cuni.cz/~certik/texty/belohrad.htm).

⁵⁹ Bečka (1971: 8).

⁶⁰ Haasová (www2.fhv.umb.sk/Publikacie/2004/.../123-128%20haasova.pdf).

⁶¹ Viz Junková (2000: 160).

⁶² Minářová (1993: 183).

3.2 Neurčitost vyjádřená jazykovými prostředky

Výrazy neurčité, též zobecňující se užívají ve zpravodajství v případě, kdy autor o dané skutečnosti nemá dostatek informací, nezná všechna fakta nebo se snaží zachovat určitou dávku diplomatické korektnosti.

Podstatou neurčitosti je zastírání významového jádra příslušného výrazu a zdůraznění jeho pobočných významů. Významovým jádrem se míní základní význam, tj. denotát, pobočnými výrazy pak konotace, které může výraz u různých příjemců textu vyvolat. Důraz na významové jádro se objevuje například ve věcných textech, důraz na pobočné významy pak tam, kde je cílem ozvláštňení výrazu, dosažení jeho exotičnosti. U příjemce dochází k přesunutí důrazu z významového jádra na pobočné významy především tehdy, pokud výraz pro něj není plně srozumitelný.

Snaha o neurčitost vyjádření se projevuje užíváním výrazů se širokým obecným významem, pojmenování shrnujících, zobecňujících, u nichž není podstatou přesnost vyjádření. Do této skupiny se řadí substantiva jako *živly, kruhy, členové, masy, činitelé, veřejnost* apod. Tyto výrazy jsou označovány jako výrazy přispívající k zneurčitění propozice.⁶³ B. Junková poukazuje na to, že tyto prostředky jsou voleny, není-li autor příspěvku dostatečně informován o faktech, svou roli hraje též snaha neuvádět podrobnosti.

Neurčitost je nejběžnějším synonymním termínem pro vágnost. Neurčitost se objevuje zpravidla u dvojic synonymních výrazů s nejasnými významovými hranicemi.⁶⁴

Neurčitost se projevuje zejména v oblasti kvantifikace (množství, čas). František Štícha ve svém posudku na knihu o vágnosti jazyka od profesorky S. Dönninghausové poukazuje na užití základních číslovek při numerické kvantifikaci. Tyto číslovky vyjadřují jak přesnost, tak vágnost. Jako příklad uvádí *sto milionů slov v Českém národním korpusu*, kdy se může jednat o přesné určení počtu jednotek, anebo jde o údaj přibližný, tzn. o sto slov více či méně. Dále S. Dönninghausová píše o neurčitých kvantifikátorech jako *mnoho, mnozí, množství, hromada, moře, několik, několikrát* apod.

Ve zpravodajství se rovněž často setkáme s číslovkami *sto* a *tisíc* a od nich tvořenými číslovkami druhovými a násobnými, které mívají také význam neurčitý. Číslovky určitých, které někdy mohou vyjadřovat neurčitý počet, je však v češtině mnohem více a neznamenaají jen značný, velký neurčitý počet, ale i malý neurčitý počet. Lze tedy říci, že některé číslovky

⁶³ Srov. Čechová, M. – Chloupek, J. – Krčmová, M. – Minářová, E.: *Současná česká stylistika*. Praha 2003.

⁶⁴ *Encyklopedický slovník češtiny* (2002: 517).

určité (základní, řadové, druhové i násobné) mohou v jistých případech vyjadřovat neurčitý počet. Ve významu neurčitém se užívá velmi často číslovka pro počet *deset, sto, tisíc*, působí přitom jistě okolnost, že jsou pilíři desítkové soustavy.⁶⁵

Číslovka, které mají význam množství (počtu), se neuvádí jen v jejich vlastním číselném významu. Jejich význam určitého množství je prostředkem k vyjádření významu neurčitého, neurčitý význam je číslovkou určitou aktualizován. Každé číslovky určité je možno bez přihlížení k jejímu číselnému významu použít ve významu neurčitém. Potenciálně je v každé číslovce určité tento neurčitý význam obsažen. Možnost užití jednotlivých číslovek v jednotlivých případech je omezena vztahem číselného významu číslovky k vyjadřované skutečnosti a je případ od případu relativní.

Důvodem, proč mluvčí užije číslovky určité ve významu neurčitém, je nadsázka, ať směrem nahoru (neurčité množství velké), nebo dolů (neurčité množství malé), v hodnocení kladném nebo záporném.⁶⁶

J. Porák ve svém článku tvrdí, že „u číslovek určitých je možno zanedbat jejich určitý početní význam a že jich lze užít ve významu neurčitém“. Je však třeba také říci, že kritérium určitosti a neurčitosti je někdy obtížné uplatnit, protože některé případy, jak sám autor píše, jsou pomezí, sporné.

Vedle zneurčitění propozice a neurčitosti v oblasti numerické kvantifikace se příjemce může setkat i s neurčitostí subjektu. V tomto případě se jedná zejména o užití neurčitých zájmen jako *někdo, něco, některý, nějaký, kdosi, cosi, kdokoli, kterýkoli, málokdo, ledajaký, kdejaký, buhvíkdo* atd. a v neposlední řadě zájmen *každý* a *všechn*. Tato zájmena blíže nenaznačují, o kom nebo o čem je řeč, nebo to vyjadřují jen všeobecně. Ve zpravodajství se užívají v případech, kdy autor nemá dostatek informací, nebo nejsou známy všechny okolnosti. K adresátovi se tak dostává sdělení, které je neurčité, všeobecné, popisující jen obecně známé skutečnosti.

3.3 Dvojznačnost, nejednoznačnost

Dvojznačnost, mnohoznačnost či nejednoznačnost jsou součástí publicistické práce. Ačkoli mohou zkomplikovat porozumění a pochopení informace, tak na druhou stranu umožňují vytvářet obsahy, vztahy a kontexty nové, neobvyklé a zajímavé.

⁶⁵ Porák (1958: 241).

⁶⁶ Tamtéž, s. 245 – 247.

Pojem dvojnáčetnost (mnohoznačetnost) znamená mající dva nebo více významů. Slovo, fráze nebo věta mohou být tedy interpretovány více než jedním způsobem. Dvojnáčetnost se liší od vágnosti tím, že je na kontextu závislá, protože v jednom kontextu může být daný jazykový prostředek dvojnáčetný, v jiném má pouze jeden význam. Zatímco vágnost spočívá v nejasnosti hranice významu.

Dvojnáčetnost výpovědi spočívá v přítomnosti dvou či více interpretací. Kontext, ve kterém je výpovědi užíváno, určuje její význam. Použití dvojnáčetných výrazů způsobuje problémy nejen na straně autora, ale i na straně adresáta, který potřebuje objasnit, který význam autor zamýšlel.

Komunikace může být chápána jako jistý druh spolupráce, kdy její účastníci mají zájem na úspěšném výsledku. Může také představovat střetnutí, v němž se uplatní různé formy prosazování svých pojetí cílů a způsobů konání. Jazyk má dále schopnost nejen reprezentovat obsahy, ale i schopnost vyjadřovat emoce a postoje, umožňuje vyjadřování neurčité, víceznačné, umožňuje vyjádřit skrytý smysl a je také prostředkem sugestivního působení. Jazyk může být zdrojem nedorozumění. Využívat, popř. zneužívat lze víceznačnost promluvy. Víceznačná promluva umožňuje více interpretací, z nichž mohou plynout odlišné úkoly a odlišná hodnocení.⁶⁷

Při jazykové mnohoznačetnosti můžeme popsat několik zřetelně odlišných významů slova (nejprve základních, posléze i druhotných). Mnohoznačetnost (vícevýznamovost) je jev, při jehož výkladu nacházíme u jazykových jednotek dva nebo více etymologicky souvisejících významů. Publicistický styl si zpravidla volí takový základní význam slova, slovního tvaru nebo spojení, aby mohl později dotvářet významy další odpovídající požadovanému kontextu. Mnohoznačetnost je do jisté míry zákonitým procesem rozšiřování významu slov a také může často docházet k četným slovním hříčkám, např. *Řádní profesori jsou ti, kteří nemají nic mimořádného; mimořádní zase neznají nic řádného. Doufám, že můj nástupce bude pracovat ještě pohodlněji než já.*⁶⁸

Rovněž i nejednoznačnost lze definovat jako neustálený, nepřesný, připouštějící více způsobů výkladů či chápání, dovolující rozličné závěry. Ve zpravodajství i v publicistice se můžeme také setkat s tím, že zpráva je nejednoznačná, což vede k jejímu nepochopení. Zpravodajství by mělo předávat informace přesné a spolehlivé. I když užívají konkrétní jazyk, i ten vytváří bariery a způsobuje zmatky. Souvisí to se skutečností, že myšlenka, kterou míní sdělit příjemci, se nevytváří v mysli ihned v podobě slov a vět. Slova a věty se teprve

⁶⁷ Slouková (2000: 33).

⁶⁸ Viz Český rozhlas Plzeň

navlékají na onen vnitřní obsah. Zpravodajství se snaží, aby sdělení vyjadřovalo co nejpřesněji to, co chtějí předat adresátovi, ale již z principu to možné není úplně. Obdobně příjemce si dešifruje zprávu do svého vnitřního světa a výsledek není a ani nemůže být zcela totožný s tím, co zpravodajství vyjádřilo svým jazykem. Porozumění je rovněž ovlivněno okolním prostředím a adresátovou momentální náladou.

Dvojznačnost, mnohoznačnost či nejednoznačnost jsou součástí zpravodajství. Zastávají tam dvojí funkci. Na jedné straně přispívají k obohacení slovní zásoby, na straně druhé však adresátovi komplikují porozumění textu, protože se mu nabízí větší množství možných interpretací.

3.4 Prostředky deagentní

Ve zpravodajství se využívají i deagentní konstrukce. Při čtení novin nebo sledování televizních zpráv si určitě každý všimne, že se ale častěji ve zprávách vyskytují konstrukce aktivní. Syntaktické struktury, ve kterých jsou některé z participantů proti základové větné struktuře rozmístěny v jiných syntaktických pozicích a které představují vzhledem k základní větné struktuře sekundární diateze, umožňují některé participanty buď zvýraznit, nebo naopak odsunout do pozadí. Při takovém rozmístění participantů na scéně může dojít až k dekonkretizaci daného participantu, tj. buď k jeho anonymizaci, nebo zevšeobecnění (generalizaci).⁶⁹ Jak uvádí Encyklopedický slovník češtiny jedná se o rozšíření významu. Změna, při které dochází k rozšíření neboli zvětšení rozsahu významu.

Deagentizace je tedy změna větné konstrukce (transformace), kdy agens je odsunut z pozice gramatického subjektu, změna konstrukce aktivní v pasivní.⁷⁰ Slovesný rod (genus verbi) neboli diateze je jazykovědný termín, kterým se označuje vlastnost slovesa. Vlastností slovesa se rozumí jeho schopnost vyjadřovat dvě základní slovesné formy – aktivní a pasivní (trpnou), např. *Rodina Beznoskových byla vyplavena velkou vodou. Velká voda vyplavila dům rodiny Beznoskové.* Na těchto dvou větách lze jednoduše postřehnout významový rozdíl. V první větě je použito trpného rodu. Do popředí se tak dostává nejdůležitější informace věty, tedy *rodina Beznoskových*. Naopak informace o *velké vodě* je v tomto případě druhotná. Zatímco ve druhé větě, která má aktivní formu, jsou obě informace na přibližně stejné informační úrovni, tzn. jsou obě důležité, jak *velká voda*, tak i *rodina Beznoskových*. Autor se

⁶⁹ Mluvnice češtiny 3 (1987: 235).

⁷⁰ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 90).

tedy rozhoduje, jakou slovesnou formu použije v závislosti na tom, kterou informaci chce zdůraznit či zevšeobecnit.

Slovesný rod trpný se tradičně vymezuje jako slovesný děj, jehož původce není totožný s podmětem věty. Vedle větných konstrukcí s přičestím trpným existují v jazyce i konstrukce s reflexivní formou slovesa, např. *Voda se valila ulicemi. Oheň se rozšířil po přízemí domu.* (Nova, 22. 2. 2011)

Důležitým aspektem děje zasahujícího objekt vyjádřený podmětem věty je původce tohoto děje a jeho vyjádření nebo nevyjádření ve větě. Primárním původcem takového děje je živý činitel, zpravidla osoba provádějící či způsobující děj, jímž je podmět věty zasahován.

Funkci působitele děje, jímž je podmět věty zasahován, často plní i faktor neživý. Bývá to často živelná síla, přírodní dění, živly, anebo různé pohybující se věci, jejichž pohyb zasahující entitu vyjádřenou podmětem věty chápeme či nazíráme právě jako činnost, i když je tento pojem bezprostředně spjat s aktivitou člověka, např. *Strom byl rozpolcen bleskem. Lodka byla převržena mohutnou vlnou.*⁷¹

Původce děje, jímž je objekt vyjádřený podmětem věty zvnějšku zasahován, může, ale nemusí být ve větě vyjádřen. Často však původce děje z různých důvodů vyjádřen nebývá, buď nám není znám, anebo jeho vyjádření by bylo nefunkční.⁷² Podstatou pasivních konstrukcí je vyjádřit, že podmět věty je, byl nebo bude zasažen, popř. zasahován dějem, bez ohledu na to, čím byl tento děj vyvolán.

Deagentizace je jeden ze základních rysů sekundární diateze. Rozumí se jí odsunutí zpravidla personického agentu nebo nositele z primární pozice S_n (podmětu) základové větné struktury.⁷³ Jde tedy o participanty specifikovatelné výrazy se sémantickým rysem [+person], resp. [+anim] nebo výrazy označujícími instituce, úřady, lidská zařízení apod.⁷⁴

Sekundární diateze využívá různých syntaktických konstrukcí, se kterými se můžeme setkat i ve zpravodajství. Jsou to konstrukce:

- a) s reflexivní formou slovesnou typu *spí se, čte se, pracuje se*;
- b) *být* + přičestí trpné (tzv. opisné pasivum) typu *byl opraven, je kritizován*;
- c) s transponovaným užitím formy 3. osoby plurálu typu *v rádiu hlásili, tak nám zabili Ferdinanda*;

⁷¹ Štícha (1979: 63).

⁷² Tamtéž, s. 63.

⁷³ Dále již ZVS – základová větná struktura.

⁷⁴ Mluvnice češtiny 3 (1987: 236).

- d) s transponovaným užitím ostatních forem morfologické kategorie osoby typu *s poctivostí nejdál dojdeš, když něco slíbím, tak to splním*;
- e) *mít* + přídělné typu *mám přidělen byt, budeš mít ustláno*;
- f) *dostat* + přídělné typu *dostal jsem přidělen byt, dostane to nařízeno*;
- g) *nechat / dát* + infinitiv typu *dal jsem / nechal jsem si ušít nové šaty*.⁷⁵

I když se zdá, že deagentní konstrukce se ve zpravodajství užívají jen sporadicky, tak z informačního hlediska jsou přínosné. Umožňují autorovi odsunout nedůležitou informaci z přední pozice, pozice subjektu, a zvýraznit tak skutečnost stěžejní, pro dané sdělení podstatnou. Deagentizace přispívá ke zkonkrétnění textu.

3.5 Prostředky modální

Úkolem médií není pouze zprostředkovat informace adresátovi, nýbrž jejich cílem je působit na vědomí příjemce, ovlivňovat jeho chování, stanoviska, postoje. Důležitou úlohu zde hraje síla účinnosti textu, ke které přispívá rovněž modalita. Modalita se ve zpravodajství vyjadřuje nejčastěji explicitně, tj. prostředky gramatickými, lexikálními, intonačními.⁷⁶ Modálními prostředky může autor sdělení konkretizovat, ale mnohem častěji je používá k vyjádření určité nejasnosti a nejistoty, když upozorňuje na existenci více možností.

Modalita je gramatická kategorie zahrnující složitý komplex otázek, které jsou různě chápány a interpretovány. Její podstata se spatřuje ve vztazích mezi složkami komunikačního procesu, tj. především mezi mluvčím, větou / výpovědí a objektivní skutečností.⁷⁷

Modalitou se rozumí způsob prezentace obsahu výpovědi mluvčím, který je dán jeho stanoviskem k vyjadřované skutečnosti. Termín je užíván ve vztahu k reálnosti či nereálnosti děje, k možnosti, záhodnosti nebo nutnosti realizace určitého děje, k jistotě platnosti obsahu sdělovaného a ve vztahu ke způsobu hodnocení obsahu výpovědi.⁷⁸ Existují různé typy modalit. Jako základní dělení se uvádí modalita subjektivní a objektivní, přičemž jejich charakteristika není zcela jednotná. Předpokládá se, že ve zpravodajství bude převažovat modalita objektivní, ale již výběr zpráv vypovídá o jistém subjektivním přístupu.

⁷⁵ Mluvnice češtiny 3 (1987: 236).

⁷⁶ Viz Vaňko – Král – Kralčák (2006: 17 – 20).

⁷⁷ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 265).

⁷⁸ Mluvnice češtiny 3 (1987: 278).

Jazykověda tradičně vymezuje dva základní typy modalit – jistotní (epistemickou) a voluntativní (deontickou). Modalita jistotní vyjadřuje stupeň jistoty, s níž je obsah výpovědi tvrzen, modalita voluntativní pak mluvčímu umožňuje vyjádřit, jestli se mu děj jeví jako žádoucí, možný nebo nutný.⁷⁹

Modalita se v češtině vyjadřuje různými prostředky – slovesným způsobem, časem, modálními slovesy, částicemi a příslovci, vnitřní slovesnou flexí.

Mluvnice češtiny 3 nazývá prostředky, s jejichž pomocí se podávají informace o možnosti, nutnosti nebo úmyslu realizovat či nerealizovat obsah predikátu, modálními specifikátory. Ty bývají nejčastěji lexikální, užívá se však i prostředků gramatických. Vymezují se dvě skupiny lexikálních specifikátorů, s ohledem na jejich syntaktické chování. První skupinou jsou modální specifikátory, které tvoří ve větě složený větný člen s infinitivem základového (významového) predikátu. Do této skupiny náleží modální slovesa typu *moci, mít (povinnost), muset, smět, chtít, hodlat*, v širším smyslu pak i *umět, dovést, vydržet, dokázat, zdráhat se, zpěčovat se, odmítat, bránit se*. Dále sem patří modální výrazy jako *lze, dá se, jde*. Druhá skupina je utvářena modální specifikátory, které se pojí s vedlejší větou, příp. s její infinitivní nominalizací. Náleží sem výrazy jako *je nutno, je třeba, je možno, je žádoucí, je záhodno, je vhodné, je slušné* apod.⁸⁰

Modální slovesa vyjadřují jak modalitu dispoziční, tak jistotní. Modalita nesená modálními slovesy je fakultativní, na rozdíl od modalit tvořící významovou složku slovesného způsobu – ta je obligatorním prvkem predikace.

Tyto druhy modalit vyjádřené modálními slovesy se vyskytují ve všech druzích vět (oznamovacích, tázacích, přacích) kromě vět rozkazovacích. Rozkazovací způsob má stejnou funkci jako sloveso *muset*, tzn. užití modálního slovesa v těchto větách by bylo redundantní.

Ve zpravodajství se užívají i modální adverbia *nutno, záhodno, radno* apod. Jako ostatní příslovce se tvoří od adjektivních základů, ale koncovkou *-o*, jen malá část má formu společnou s adverbii způsobovými. Tato adverbia vyjadřují možnost, žádoucnost nebo nutnost děje infinitivu nebo vedlejší věty. Tyto prostředky mohou být zdůrazněny intonačně, v závislosti na míře přesvědčení o platnosti a důležitosti sdělovaného.⁸¹ Intonační projev se uplatní zejména v mluvených médiích (rozhlas, televize).

Vedle modálních adverbií udávají míru pravděpodobnosti obsahu výpovědi i modální částice *asi, snad, nejspíš*. Nejedná se o větné členy, nemohou se negovat záporkou *ne-*. Tyto

⁷⁹ Mluvnice češtiny 3 (1987: 279).

⁸⁰ Tamtéž, s. 280.

⁸¹ Tamtéž, s. 516.

částice se běžně vyskytují ve větách oznamovacích a otázkách zjišťovacích.⁸² Jistého odstínu nejistoty lze dosáhnout i použitím budoucího času nebo kondicionálu.

Modalita vyjadřuje postoj mluvčího k prezentované skutečnosti. Ve zpravodajství by neměla být modalita příliš častá, protože základem je prezentovat skutečnost bez ohledu na postoj mluvčího k dané okolnosti. Když už ve zpravodajství sáhnou po modálních prostředcích, neznamená to, že budou prezentovat svůj pohled na věc. Modálních prostředků se používá spíše pro vyjádření určité možnosti, nutnosti, reálnosti či nereálnosti podstaty informace. Zatímco pro publicistiku je modalita příznačná. Publicisté mohou, respektive očekává se od nich, že vyjádří svůj názor, buď situaci ohodnotí na základě objektivně existujících faktů, nebo připojí svůj pohled subjektivní.

3.6 Prostředky parentetické

Parenteze slouží v publicistickém stylu k vyjádření postoje jiných, ne tedy autora textu. Parenteze vnáší do zpravodajství bezprostřednost sdělení, naléhavost argumentu, je prostředkem stylové aktivizace, podílí se na upřesnění informací.

Parenteze neboli vsuvka je jazykový výraz, který je vsunut, vložen do nějaké věty. Vsuvka je v gramatikách chápána nejednotně. Rozlišují se tři pozice – vsuvka z hlediska syntaktického, sémantického a pragmatického, přičemž podstatou všech je, že vsuvka vyjadřuje vedlejší informaci, představuje odbočení od hlavního tématu.⁸³

S parentezí se setkáváme ve všech funkčních stylech. Každý funkční styl má ale svou vlastní specifickou parentezi. Za publicistické parenteze můžeme označit ty, které vyjadřují postoj jiných, čímž adresátovi dávají najevo, že se jedná o veřejné, obecné mínění, nebo odkazují k jinému, konkrétnímu prameni. Jde o vsuvky typu *jak* (někdo, něco) *řekl*; *jak to uvedl* (někdo); *jak to* (někdo) *napsal*; *jak se říká*; *jak známo*; *řekl*; *uvedl*.

Tyto jazykové prostředky se podílejí na konkretizaci textu a autentičnosti informací. Přinášejí do sdělení bezprostřednost, argumentaci ozvláštňují a oživují. Na druhé straně autor textu sahá většinou po stále stejných parentezích, což vede k jisté stereotypnosti (*jak uvádějí zahraniční zpravodajové*; *jak uvedl mluvčí*).

⁸² Mluvnice češtiny 3 (1987: 365 – 366).

⁸³ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 533).

3.7 Expresivita, kolokvializace

Expresivita se chápe jako pragmatická složka významu příslušného výrazového prostředku, daná postojem mluvčího.⁸⁴ V médiích se s expresivitou setkáváme, ať už je užitá záměrně či nezáměrně. Jistá expresivnost se rovněž podílí na nejednoznačnosti sdělení. Příjemce může pochybovat o významu textu.

Encyklopedický slovník češtiny (2002) uvádí, že se expresivita vyskytuje ve všech funkčních stylech, k jejímu vyjádření slouží všechny jazykové roviny. Základní dělení jazykových prostředků je na neutrální a citově zbarvené. Expresivní slovo se liší od slova neutrálního tím, že vedle pojmového významu obsahuje i pragmatickou složku vyjadřující citový vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti.⁸⁵

Existují tři základní typy expresivity. Expresivita inherentní je poznatelná i bez větné souvislosti, protože expresivnost je neoddelitelnou součástí slovního významu a souvisí často s jejich hláskovou a slovotvornou podobou, např. *krutás*. Dalším typem je expresivita adherentní, která vzniká významovou změnou slova. Základní význam slova je neexpresivní, ale v určitém kontextu nabývá expresivního zbarvení. Jako poslední se uvádí expresivita kontextová, jejíž podstatou je vzájemné proniknutí stylisticky nesourodého výraziva. Tento typ se týká jen konkrétních promluv, nikoli slovní zásoby. Expresivita zde vzniká vzájemným prolínáním stylisticky nesourodého výraziva a mimo daný kontext se ztrácí. Interference dvou stylových vrstev patří k nejčastějším zdrojům expresivity.⁸⁶

Současný jazyk médií je ovlivňován napětím mezi informací a zábavou, což působí na výběr jazykových prostředků. Objevuje se tendence ke stále větší kolokvializaci veřejných záležitostí. Jedná se o takové prostředky, které jsou příznačné zejména pro jazyk mluvený. Užitím těchto výrazů v publicistice a zpravodajství dochází k přilákání a udržení pozornosti příjemce. Politická témata se obsahově vyprazdňují a přeměňují se do podoby černobíle inscenovaných osobních střetů, politická soutěž se prezentuje jako dostihy či sportovní klání, veřejné dění se zjednodušuje na schematicky traktovaný střet nesmiřitelně protikladných sil (*pravice – levice, pro registrované partnerství — proti registrovanému partnerství* apod.).⁸⁷ Ve zpravodajství jsou politické události často prezentovány užitím

⁸⁴ Encyklopedický slovník češtiny (2002: 131).

⁸⁵ Srov. Zima, J.: Expresivita slova v současné češtině. (1960).

⁸⁶ Jelínek (1963: 87 – 88).

⁸⁷ Jiráček (2006: 19).

kolokviálních či expresivních výrazů, přičemž dochází ke „zjednodušení“ podstaty skutečnosti. Předkládaná zpráva tak adresátovi konkrétně sděluje stěžejní fakta.

Slovní zásoba zpravodajství se v dnešní době vyznačuje jistou stereotypností z důvodu časového tlaku. Častěji se vyskytují slova s expresivním významem, které slouží k oživení, ale rovněž mohou daný text narušit. Zpravodajství má být založeno na konkrétnosti, faktičnosti a mělo by se vyhýbat prostředkům expresivním či subjektivním.

Naopak pro publicistiku je příhodné sáhnout po neobvyklých výrazech s expresivním nádechem. Tyto výrazy v publicistických sděleních mohou, ale nemusí vždy působit jako expresivní či emocionálně zbarvené. Publicistika také vychází z určitých vzorců, ale na rozdíl od zpravodajství se nemusí daných schémat výlučně držet.

Zpravodajství i publicistika mají však jedno společné. Obě usilují o přiblížení jazyka běžnému příjemci. Zejména mluvená média (televize a rozhlas) v tendenci po zpřístupnění informace a přiblížení se k příjemci zpráv volí prostředky běžného vyjadřování. Jedná se nejen o jednotlivá slova (expresivně-hovorová), eventuálně hovorové, ale i nespisovné tvary, ale především o obraty a frazeologii.⁸⁸ Na volbu těchto jazykových prostředků má vliv hlavně téma (obsah) zprávy a druh zprávy. Frekventovanější výskyt hovorových výrazů lze očekávat u sděleních z oblasti sportu či kultury, kdy se dovídáme kolik skleniček šampaňského nějaká celebrita vypila, než v informacích o válce z Libye nebo zprávách o případu malé Aničky.

Užitím hovorových či expresivních výrazů pomůžeme adresátovi zprávu snáze pochopit, bude pro jeho pochopení jasnější, konkrétnější. Tyto obraty však mohou rovněž znemožnit rychlé porozumění textu, zvláště pak při mluvených projevech. Příjemce si musí sdělení „rozkódovat“. Některé expresivní i hovorové obraty tedy přispívají k významové vágnosti informace. Jedná se o případy, kdy je zvolen výraz, který není v povědomí široké veřejnosti.

⁸⁸ Schneiderová (2008: 36).

4. Konkrétnost vs. vágnost ve zpravodajství

Zpravodajství i publicistika jsou mediální žánry, jejichž podstatou je předávat příjemci konkrétní a jasná fakta. Na druhou stranu ne každé sdělení je jednoznačné a může adresátovi přinášet i informace vágní. Adresát pak musí odhadovat skutečnou podstatu zprávy.

Média využívají rozmanité prostředky za účelem udělat sdělení zajímavější, pestřejší, chtějí zaujmout vnímatele a přilákat jeho pozornost. Ne vždy ale volí vydařené prostředky, a to jak svou formou, tak i významem. Je také nezbytné poukázat na to, že aktualizací výrazy se většinou promění ve floskule či novinářská klišé, které jsou již natolik vžité, že si ani neuvědomujeme, že se jedná původně o prvek zvláštní, okázalý.

K nejčastějším jazykovým prostředkům, které ovlivňují konkrétnost a vágnost textu, patří aktualizace, automatizace, frazeologie a obrazná pojmenování, deagentnost, mnohoznačnost a neurčitost, modalita, parenteze, expresivita a kolokvializace. Originalita a účelnost využití těchto prostředků závisí na schopnosti autora zapojit je do příslušného textu.

V této kapitole je věnována pozornost jednotlivým jazykovým prostředkům, které působí na informační objektivitu sdělení a ovlivňují jeho konkrétnost, popř. vágnost. Příklady byly vybrány ze dvou u nás největších televizních médií, tj. Česká televize a TV Nova.⁸⁹ Pro porovnání jsem uvedla i příklady z denního tisku, tj. Mladé fronty Dnes.

4.1 Další jazykové prostředky užívané ve zpravodajství slouží k vyjádření množství, času a označení subjektů. Na následujících příkladech chci poukázat na jejich **neurčitost** a **nejednoznačnost**.

Poslední zprávy mluví asi o 32 obětech, záchranáři se ale obávají, že by pod troskami mohly být až stovky mrtvých. Ničivé otřesy začaly krátce po jedné hodině odpoledne tamního času. (Nova, 22. 2. 2011)

Jižní ostrov se otřásl včera po poledni místního času silou 6,3 Richterova stupně. Asi stovka lidí je stále uvězněna pod troskami budov. Mezi nimi je i skupina japonských školáků.

⁸⁹ Zejména ze zpravodajství Česká televize – Události a Události v regionech; TV Nova – Televizní noviny.

*Někteří se záchranáři mluví mobilem, jiní prostě křičí, nejhorší je ale ticho. ... Děs a šok umocnila **dvacítká** následných otřesů. (ČT, 22. 2. 2011)*

První patrnější rozdíl v uvedení informací se týká stanovení času. TV Nova užila označení *krátce po jedné hodině*, zatímco Události na ČT udávají časový interval *po poledni*. Označení *po poledni* je vágnější, protože je obecnější; zatímco *krátce po jedné hodině* specifikuje čas konkrétněji. Oba obraty jsou však stejně neurčité.

Dále zpravodajství na Nově i na ČT užila číslovku *sto* pro vyjádření počtu možných obětí. Jedná se o spojení *až stovky mrtvých* (Nova) a *asi stovka lidí* (ČT). Toto určení se jeví být konkrétní, ale na druhé straně nám opět nic určitého neříká, protože obětí může více, stejně tak méně. Proto bychom mohli označit tyto obraty jako „konkrétně-vágní“ nebo „vágně-konkrétní“, tj. výrazy, které nám něco zdánlivě konkrétního říkají, ale ve své podstatě jsou neurčité.

*Několik let okrádala osobní asistentka svou klientku – ženu upoutanou na vozíček. Nakonec jí sebrala i platební kartu a z účtu handikepované ženě ukradla **několik tisíc**.*

(Nova, 22. 2. 2011)

Neurčitá číslovka *několik* označující neurčitý počet je ve zpravodajství často užívána. Má funkci zdůraznit nevelké, neurčité množství. V závislosti na jazykovém kontextu a zpravidla i zkušenostech příjemce tato neurčitá číslovka sděluje informaci specifickou (počet o velikosti více než jedna), avšak nelze určit přesnou hodnotu. Proto i tato informace se řadí k těm vágním.

*Krize ve zdravotnictví skončila. Dnes to řekl ministr zdravotnictví Leoš Heger. Podle něj **většina lékařů** už stáhla své výpovědi. (Nova, 22. 2. 2011)*

*Krize ve zdravotnictví končí. **Většina skoro ze čtyř tisíc lékařů** své výpovědi stáhla.*

(ČT, 22. 2. 2011)

V této zprávě slouží k označení subjektu podstatné jméno *většina* vyjadřující větší část nějakého celku. Na Nově je užito spojení *většina lékařů*, zatímco na ČT *většina skoro ze čtyř tisíc lékařů*. Základní rozdíl spočívá v informační kvalitě předložených faktů. Sdělení České televize ve srovnání se sdělením na Nově se jeví být informačně kvalitnější, a tudíž konkrétnější. Nova užila označení více neurčité, vágní, zatímco Česká televize vymezila přesný okruh lékařů.

*V Heřmanicích na Frýdlantsku dnes zasahovali **hasiči** u požáru rodinného domu. ... Dnešnímu požáru předcházela výbuch kotle, od kterého se oheň rozšířil po přízemí domu. Při hašení se **několik lidí** nadýchalo kouře. (Nova, 22. 2. 2011)*

*S požárem rodinného domu bojovali dnes ráno hasiči v Heřmanicích na Liberecku. Oheň likvidovaly **čtyři hasičské jednotky**, předběžná škoda se odhaduje na 300 000 korun. Hořelo v kotelně. Příčinou byl pravděpodobně výbuch kotle. Při události byl **jeden člověk** popálen. ... (ČT – region., 22. 2. 2011)*

Tato dvě sdělení jsou z informačního hlediska odlišná. Předkládají rozdílná fakta týkající se vyjádření jednak subjektu, jednak množství. Nova udává všeobecná fakta (*hasiči; několik lidí*). Naopak Česká televize je v tomto ohledu konkrétní (*čtyři hasičské jednotky; jeden člověk*). Na základě konfrontace lze vyvodit jednoznačný závěr, že zpráva na Nově v porovnání s totožnou zprávou na ČT je vágní, neurčitá, nejednoznačná.

*Jedinečné kulturní památce v Krkonoších – Petrově boudě prý hrozí zřícení. Dvě stě let stará stavba je už **třetí rok** opuštěná a chátrá. ... Klenot horské architektury, který u nás nemá obdoby, tak Petrovu boudu ještě **nedávno** nazývali odborníci. ... Do Boudy se totiž **od roku 1949**, kdy byla převedena na odborářskou zotavovnu, **téměř neinvestovalo**. Během této existence změnila Petrovka **několikrát** svého majitele. Poslední ji musel zavřít kvůli neúnosně vysokým nákladům za vytápění. V současné době vlastní Boudu **jedna pražská soukromá firma**. (Nova, 22. 2. 2011)*

*Památkově chráněné Petrově boudě **nedaleko** Špindlerova Mlýna hrozí úplný zánik, varují odborníci. Jedna z nejstarších krkonošských dominant, je už **několik let** mimo provoz a devastují ji vandalové a počasí. Současný majitel, ale na rekonstrukci objektu nemá peníze. Petrova bouda stojí na hřebeni nad Špindlerovým Mlýnem už 200 let. ... Památkáři už proto **několikrát** vyzývali majitele, aby devastaci vzácné Boudy co nejrychleji zastavil. (ČT, 22. 2. 2011)*

K označení množství a času užívají obě zpravodajství výrazů jako *nedávno, nedaleko, několik, několikrát*. Z hlediska konkrétnosti a vágnosti ČT uvádí méně konkrétní informace (*několik let*) než Nova (*třetí rok; od roku 1949*), která specifikovala přesně, jak dlouho Petrova bouda chátrá, popř. jak dlouho se do jejich oprav neinvestovalo.

*Režim Muammara Kaddáfího se odmítá vzdát, i když se od něj odklání i **donedávna** loajální stoupenci, včetně i **několika vojenských jednotek**. Kaddáfí se sám **dvakrát** objevil ve státní*

televizi. (Nova, 22. 2. 2011)

*Ve svém projevu, který živě přenášela státní televize označil vlnu protistátních protestů za **dílo hrstky teroristů**, kteří slouží cizím zájmům. ... Podle ochránců lidských práv si krvavé zásahy vojáků a žoldnérů vyžádaly **nejméně 300 obětí**. Opozice mluví **až o pěti stovkách mrtvých a tisícovce dalších**, kteří zmizeli. (ČT, 22. 2. 2011)*

Česká televize použila obrat *dílo hrstky teroristů*. Lze ho zařadit k obrazným pojmenováním, popř. frazeologii. Podstatou tohoto spojení je vyjádření množství něčeho, které se vejde do prohnuté dlaně s ohnutými prsty tvořícími jakoby miskou.⁹⁰ Jedná se tedy o neurčité označení spíše menšího počtu teroristů. Toto označení bychom mohli přiřadit k již zmíněným „konkrétně-vágním“ termínům.

*Japonsko se pomalu vzpamatovává z **obrovského zemětřesení a tsunami**, které zemi postihly včera ráno našeho času. Přestože škody dosahují opravdu **apokalyptických rozměrů**, veškerá pozornost celého světa se teď upírá na dvě poškozené atomové elektrárny na severovýchodním pobřeží. ... Technici jaderné elektrárny Fukushima 1 se už **desítky hodin** snaží zkrotit jaderný reaktor, který se nekontrolovatelně přehřívá. ... Domovy už opustilo **odhadem 300 tisíc lidí**. (Nova, 12. 3. 2011)*

*Japonskou jadernou elektrárnou Fukushima 1 otřásl **silný výbuch**. K **většímu úniku** radioaktivity ale podle tamních úřadů **nedošlo**. Země se těžce probírá ze **včerejšího masivního zemětřesení**, které si vyžádalo přes tisíc mrtvých a na **čtvrt milionu lidí** vyhnalo z domovů. ... **Na 250 tisíc Japonců** je teď v záchranných střediscích. (ČT, 12. 3. 2011)*

V těchto zprávách se setkáváme s neurčitými vyjádřeními subjektu a množství typu *obrovské zemětřesení a tsunami, apokalyptické rozměry, silný výbuch, masivní zemětřesení*. Přívlasky sice vyjadřují velikost živlu, ale adresát si sám musí pod těmito pojmy představit nějaké rozměry, které jen stěží lze definovat v konkrétních číslech. Dále narazíme také na konkrétní fakta v podobě čísel. Stejná informace je na Nově a ČT vyjádřena různými čísly, ale ta sdělují totožnou informaci. Jedná se o spojení *odhadem 300 tisíc lidí, na čtvrt milionu lidí, na 250 tisíc Japonců*. Tato fakta popisují konkrétní skutečnosti zřetelně, zatímco vyjádření *masivní zemětřesení* či *apokalyptické rozměry* jsou nejednoznačné, nejasné, vágní.

Přesto vojáci z ČT odnesli pytle dokumentů, zabavili i počítače reportérům, kteří s kauzou nemají nic společného. (Nova, 12. 3. 2011)

⁹⁰ Slovník spisovné češtiny (1978: 125).

*Vojáci zabavili i věci **dvou dalších kolegů** z kanceláře. Kontakty, zápisníky, dokumenty, počítače – celkem **38 položek**. (ČT, 12. 3. 2011)*

Dvě stejné zprávy, které se liší jen určitostí informací, tedy v označení subjektů a objektů. Z informačního hlediska nám zpravodajství ČT přináší konkrétní a přesná fakta (*dvou dalších kolegů; 38 položek*). Sdělení na Nově se tak stává mnohoznačné, vágní.

Rovněž v Mladé frontě Dnes najdeme neurčitá a mnohoznačná vyjádření. Z jazykového hlediska jsou obdobná jako výše uvedené příklady. Jedná se o obraty jako *několik, několikrát, šňůra aut, desítky, velký zájem, celá řada* atd. Jsou to spojení, u kterých je potřeba individuální představivost adresáta. Tyto prostředky lze tedy zařadit k výrazů „konkrétně-vágním“, které sice popisují nějakou skutečnost, ale ve své podstatě jde o vágní, nejednoznačné informace.

*Cestou z Moravy do Prahy hrozí kolony. Potáhnou se **dlouhé šňůry aut** na obě strany.* (MF, 11. 9. 2009)

*Tawang dobře ilustruje zmatky, které tuto část „střechy světa“ v **posledních desetiletích** provázejí.* (MF, 11. 9. 2009)

*Divoký západ v Česku. Přepadení, které nemá v republice obdoby: lupič držel v bance rukojmí a chtěl výkupné, mířili na něj odstřelovači. ... Policistů jsou na místě **desítky**. Stále ještě vyjednávají. Mezi nimi jsou policisté uniformovaní i v civilu. ...* (MF, 17. 12. 2009)

*Dcera dostává minusy i známky typu 2/3. A tvrdí mi, že například 1- je lepší než 1/2. Já to ale vnímám jako **stejně**. Dcera dostává minusy i známky typu 2/3. A tvrdí mi, že například 1- je lepší než 1/2. Já to vnímám **stejně**.* (MF, 17. 12. 2009)

V tomto příkladu máme dvě zdánlivě totožné věty. V jedné větě je uvedeno spojení s přídavným jménem *jako stejně*, ve druhé je užito příslovce *stejně*. Z hlediska informační kvality se jedná o dvě odlišné výpovědi, přičemž výpověď s příslovcem *stejně* přináší neurčité a mnohoznačné vyjádření, které v rámci celku vyznívá vágně.

*Třiačtyřicetiletý muž 3. února v Cerignole spáchal sebevraždu skokem pod vlak. Osud dětí je stále nejasný, pátrají po nich policisté **několika zemí**.* (MF, 12. 2. 2011)

Zbývá jim už jen jedna „maličkost“: dohodnout se na platech. Po včerejším jednání ministra zdravotnictví s odboráři to vypadalo, že po týdnech vzájemných útoků téměř zavládl klid a

mír. Celá řada bodů, které se dříve z obou stran nabízely a žádaly, byla víceméně odsouhlasena. (MF, 12. 2. 2011)

Neurčité, popř. zobecňující, a mnohoznačné výrazy jsou v publicistické praxi potřebné a hojně užívané. Autor volí takové obraty v případě, když o dané skutečnosti nemá nebo nestihl najít dostatek informací, nebo se snaží zachovat určitou dávku diplomatické korektnosti. Proto se s nimi adresát setkává nejen v Událostech ČT, Televizních novinách na Nově, ale i v deníku Mladá fronta Dnes. Pro ilustraci uveďme příklady jako *dlouhé šňůry aut; v posledních desetiletích; několik zemí; celá řada bodů; víceméně* a další. Z hlediska konkrétnosti a vágnosti tato spojení přispívají spíše k tomu, že si příjemce může udělat nejasný, vágní obraz skutečnosti. Na druhou stranu neurčité výrazy vyjadřují alespoň přibližné informace v případě, když autor nemá možnost odvolat se na konkrétní, číselně přesná fakta.

4.2 Ve zpravodajství přispívají ke zkonkrétnění textů, popř. k jejich vágnosti, rovněž jazykové prostředky a konstrukce **deagentní, modální a parentetické**.

Poslední zprávy mluví o 32 obětech, záchranáři se ale obávají, že by pod troskami mohly být až stovky mrtvých. ... Žádní Češi by mezi nimi ale být neměli. (Nova, 22. 2. 2011)

Paní Janická teď shání novou asistentku. Jak ale sama přiznává, důvěru k ní bude tentokrát získávat těžce. (Nova, 22. 2. 2011)

Krise ve zdravotnictví skončila, jak dnes řekl ministr zdravotnictví Leoš Heger. ... Protestující lékaře nechce automaticky vzít zpátky do práce. ... Zatímco jinde se mluví o krizi ve zdravotnictví ... (Nova, 22. 2. 2011)

V Heřmanicích na Frýdlantsku dnes zasahovali hasiči u požáru rodinného domu. Rodina Beznoskova je zoufalá. Před půl rokem byli vyplaveni velkou vodou. (Nova, 22. 2. 2011)

Šestiletá holčička v pěstounské rodině své babičky podle všeho prožívala opravdová muka. Podle dnešního Práva muselo dítě stát za trest dlouhé hodiny bosé ve sněhu nebo chodit po žhavých uhlících. (Nova, 22. 2. 2011)

Jedinečné kulturní památce v Krkonoších – Petrově boudě prý hrozí zřícení. Dvě stě let stará stavba je už třetí rok opuštěná a chátrá. Podle odborníků by nemusela přežít příští zimu. ... Klenot horské architektury, který u nás nemá obdoby, tak Petrovu boudu ještě nedávno nazývali odborníci. Dnes ale připomíná tato chloubka spíše squaterský dům. ... Do Boudy

se totiž od roku 1949, kdy **byla převedena** na odborářskou zotavovnu, téměř neinvestovalo. ... Poslední ji **musel zavřít** kvůli neúnosně vysokým nákladům za vytápění. (Nova, 22. 2. 2011)

Napětí ani násilí v Libyi neustupuje. Režim Muammara Kaddáfího **se odmítá vzdát**, i když se od něj odklání i donedávna loajální stoupenci, včetně i několika vojenských jednotek. Kaddáfí se sám dvakrát objevil ve státní televizi. **Chtěl tím vyvrátit** spekulace, že uprchl ze země a znovu odmítl protesty jako útoky proti celé Libyi. (Nova, 22. 2. 2011)

A teď jedna, **řekněme**, zvláštní dopravní nehoda. Od rána ji vyšetřují policisté na Přerovsku. Na železničním koridoru nedaleko Bělotína nákladní vlak zcela zdemoloval osobní vůz. V zápětí se ukázalo, že auto, které stálo v okamžiku nehody na železničním přejezdu, bylo prázdné. Proč na kolejích stálo opuštěné a kdo ho řídil, to **se zatím neví**. (Nova, 22. 2. 2011)

Japonsko se pomalu vzpamatovává z obrovského zemětřesení a tsunami, které zemi postihly včera ráno našeho času. Přestože škody dosahují opravdu apokalyptických rozměrů, veškerá pozornost celého světa se teď upíná na dvě poškozené atomové elektrárny na severovýchodě pobřeží. Záchranáři **museli** z místa urychleně **odvést** stovky tisíc lidí. ... Nikdo **nechce přesně říct**, jestli unikla radiace, nebo kolik jí případně bylo. Domovy už opustilo odhadem 300 tisíc lidí. ... **Exploze prý nepoškodila** samotný ochranný obal reaktoru. (Nova, 12. 3. 2011)

Dokument ale **prý byl** už **odtajněný** a reportér ho navíc před časem vyhodil. (Nova, 12. 3. 2011)

Televizní noviny využívají prostředků modálních, deagentních i parentetických. Deagentní konstrukce však nejsou tak časté (*byli vyplaveni; byla převedena; neví se*). Naopak modální, popř. parentetické konstrukce se ve zpravodajství Nova vyskytují častěji. Parenteze přispívají k větší věrohodnosti a přesnosti zprávy. Jejich prostřednictvím autor připomíná buď veřejné mínění, nebo se dovolává svědectví z konkrétního pramene (*tak Petrovu boudu ještě nedávno nazývali odborníci; jak dnes řekl ministr zdravotnictví Leoš Heger; podle dnešního Práva; tak Petrovu boudu ještě nedávno nazývali odborníci*). Užité modální konstrukce (*by mohly být; nechce vzít zpět; muselo stát bosé; omítá se vzdát; prý nepoškodila; prý byl odtajněný* atd.) slouží k vyjádření postoje autora sdělení, popř. zpravodajce. Jejich úkolem je zprávu upřesnit, avšak někdy mohou vyvolat u příjemce jistou dávku nejistoty, neurčitosti (*prý hrozí zřícení; prý už byl odtajněný*).

Krise ve zdravotnictví končí. Většina skoro ze čtyř tisíc lékařů své výpovědi stáhla. Smírcí memorandum z minulého týdne i nové platové tabulky projedná zítra vláda a **čeká se**, že

hladce. (ČT, 22. 2. 2011)

Jižní ostrov se otřásl včera po poledni místního času silou 6,3 Richterova stupně. České turisty ani krajan naštěstí, **podle dostupných informací**, zemětřesení nezasáhlo. ... Asi stovka lidí **je stále uvězněna** pod troskami budov. ... Ve městě hoří budovy, praskají silnice, předměstí hlásí sesuvy. (ČT, 22. 2. 2011)

Libyjský vůdce Muammar Kaddáfí **nehodlá odstoupit** z čela země a už vůbec nepřemýšlí o odchodu do exilu. Raději **prý doma zemře** jako mučedník. ... Kaddáfí taky prohlásil, že proti demonstrantům ještě nepoužil sílu, ale že to **klidně udělá**. Zprávy očitých svědků přitom mluví jasně, masakr už začal. ... Opozice mluví až o pěti stovkách mrtvých a tisícovce dalších, kteří zmizeli. (ČT, 22. 2. 2011)

Památkově chráněné Petrově boudě nedaleko Špindlerova Mlýna hrozí úplný zánik, **varují odborníci**. ... Petrova bouda stojí na hřebeni nad Špindlerovým Mlýnem už 200 let. Další zimu už ale **přečkat nemusí**. ... Největší slávu zažila Petrova bouda před druhou světovou válkou. Od té doby vystřídala několik majitelů, **investovat** do rekonstrukce se nikomu ale moc **nechtělo**. (ČT, 22. 2. 2011)

Hasiči zlikvidovali požár rodinného domku v Heřmanicích na Liberecku. ... Příčinou byl **pravděpodobně** výbuch kotle. Při události **byl** jeden člověk **popálen**. Likvidace požáru trvala půldruhé hodiny, **jak informoval Radek Vojík** z Hasičského záchranného sboru Libereckého kraje. **Jak dodal**, **předběžná škoda se odhaduje na 300 tisíc korun**. (ČT – region., 22. 2. 2011)

Časně ráno se dnes srazil nákladní vlak s osobním autem na železničním přejezdu u obce Polom na Přerovsku. ... Při nehodě se nikdo nezranil a škoda **byla vyčíslena** na 60 tisíc korun. Na úseku, který leží na páteřní železniční trati Praha-Ostrava, **byl** dopoledne dočasně **zastaven** provoz, **informovala o tom přerovská policejní mluvčí Irena Urbánková**. ... Po nárazu **bylo** vozidlo **taženo** před jedoucí nákladní soupravou asi 200 metrů, **jak doplnila policejní mluvčí**. Na místě zasahoval i policejní psůvod. Při nehodě **nebyl** nikdo **zraněn**, po řidiči policie pátrá. ... Provoz na páteřní trati **musel být** v místě nehody **podle mluvčí Českých drah Kateřiny Šubové** od 5:00 do 7:30 zcela **zastaven**. Poté **byl obnoven** po jedné koleji a po osmé hodině **byla trať znovu otevřena**. (ČT – region., 22. 2. 2011)

Na Praze-západ si pěstouni z šestileté dívčiny udělali týranou služku. ... Na případ **údajného týrání** upozornil v úterý server Novinky.cz. Podle Koutenské se dítě již dobře adaptovalo na nové prostředí. Aktuálně neprojevuje psychické výkyvy a je zdravotně stabilizovaná, **jak popisovala vedoucí zařízení pro okamžitou pomoc Klokánek**. Dítě **bylo údajně** svým prarodičem **přivedeno** do tohoto zařízení v natolik zuboženém stavu, které vyžadovalo

okamžitou nemocniční péči. Krutého zacházení se **měli údajně dopouštět** synové babičky děvčátka, tedy její strýcové. ... Dítě prosilo, aby se **nemuselo vrátit** do prostředí, ve kterém doposud žilo a trpělo nočními děsy, **sdělil dobře informovaný zdroj**. ... Holčička **musela stát bosa** ve sněhu a mrazu, bili ji páskem nebo kusem klacku přes záda. ... Podle Koutenské dívenka navíc **musela nosit** uhlí do domu, nakupovat či odklízet sníh. **Informované zdroje dále uvádějí**, že holčička i v bezpečí nemocnice stále bedlivě sledovala dění před okny svého pokoje. ... Tím úřadem **by mělo být** oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) v Černošicích. Podle serveru Novinky.cz lékaři nejprve **chtěli** holčičce kvůli rozsáhlým omrzlinám **amputovat** dolní končetiny. (ČT, 22. 2. 2011)

Japonskou jadernou elektrárnou Fukushima 1 otrásl silný výbuch. Většímu úniku radioaktivity ale podle tamních úřadů nakonec nedošlo. ... Obyvatelé jsou v pohotovosti. Mnozí hledají své blízké někteří úspěšně, jiní – **jako tahle matka, která hledá svého syna** – štěstí nemají. (ČT, 12. 3. 2011)

Vysvětlení, co a proč se na Kavčích horách dělo, bude **chtít slyšet** i ministr spravedlnosti. Ještě v pátek ministerstvo obrany nemělo proti vpádu vojenských policistů téměř žádné námítky. ... Zděšení i šok ozbrojená návštěva v ČT vyvolala nejen u dalších investigativních novinářů, ale i u politiků, **a to jak těch napravo, tak i nalevo**. Třeba předseda sněmovního volebního výboru Václav Mencl z ODS, který má na starosti mediální sféru, prohlásil, že se někdo zbláznil a teď **je nezbytné zjistit** kdo a zabránit, aby v tom pokračoval. ... a to vše kvůli dokumentu, který **byl odtajněn** na začátku prosince 2010. (ČT, 12. 3. 2011)

V Událostech České televize se také častěji vyskytují slovesa v aktivních tvarech avšak lze doložit i užívání deagentních konstrukcí (*čeká se; je uvězněna; byl popálen; byla vyčíslena; byl zastaven; bylo taženo; byl obnoven*). Ke konkretizaci sdělení přispívali parentetické prostředky jako *odborníci varují; jak informoval Radek Vojík; jak dodal; informovala přerovská policejní mluvčí; jak doplnila policejní mluvčí; podle mluvčí Českých drah Kateřiny Šubové; informované zdroje uvádějí; sdělil dobře informovaný zdroj* atd. Co se týká modálních prostředků, tak plní obdobnou funkci jako na Nově.

Patrnější rozdíl mezi Novou a ČT lze postřehnout u následující zprávy.

*Dokument ale **prý byl už odtajněný** a reportér ho navíc před časem vyhodil.* (Nova)
... a to vše kvůli dokumentu, který **byl odtajněn** na začátku prosince 2010. (ČT)

Tento zdánlivě minimální rozdíl vypovídá o různé přesnosti informace. Nova užívá méně jasnou propozici a předkládá adresátovi vágnější informaci, naopak Česká televize přesně poukazuje na podstatu a přináší konkrétní údaj.

Pro zpravodajství televize Nova i České televize je typické využívání prostředků modálních, deagentních i parentetických.

Ačkoli se zdá, že deagentní konstrukce se vyskytují hojně, ve skutečnosti je tomu naopak. Hlavním důvodem je fakt, že aktivní konstrukce vyjadřují podstatu sdělení mnohem konkrétněji. Po pasivu autor sahá v případech, kdy nemá dostatek informací, nezná skutečného původce, nebo není důležitý, a chce zdůraznit objekt aktivní věty (*jeden člověk byl popálen; vozidlo bylo taženo; rodina byla vyplavena* atd.).

Podobně lze charakterizovat i parentetické konstrukce, které se vyskytly v obou zpravodajstvích. Na základě mých excerpce můžeme vyvodit, že zásadní rozdíl mezi Novou a ČT spočívá v tom, že Nova častěji volí větné konstrukty typu *jak někdo / něco uvedl / řekl / informoval*, zatímco ČT využívá rovněž těchto prostředků, ale častěji se setkáme se specifikací jako *podle dostupných informací, policejní mluvčí doplnila informace* atd. Z hlediska konkrétnosti a vágnosti patří parenteze k prostředkům, které na jedné straně jakoby odbočují od hlavního tématu, ale na straně druhé přispívají k větší přesnosti, protože jejich úkolem je doplnit prezentované sdělení, upřesnit ho.

Modalita ve zpravodajství přispívá na jedné straně ke konkretizaci (např. *nechce vzít zpátky; odmítá se vzdát; musel být zastaven*), na druhé straně také k jisté vágnosti sdělení (např. *exploze prý nepoškodila; prý zemře jako mučedník; se měli údajně dopouštět*). Televizní noviny, stejně jako Události, užívají ve svých zprávách často základní modální slovesa. Jejich úkol spočívá ve vyjádření určité možnosti, nutnosti, potřeby atd. Vedle těchto sloves se používají i prostředky aktualizací, které mají rovněž schopnost vyjádřit modalitu. Nova například používá podmiňovací způsob v kombinaci s modálními slovesy (*by mohly být, neměli by být*), dále místo modálních sloves volí slovesa jako *odmítat (odmítá se vzdát)*, ale velice hojně sahá po částici *prý*. Také Česká televize používá rozmanité prostředky k vyjádření modality, např. *nehodlá odstoupit, klidně zemře, údajné týrání*, dále příslovce *pravděpodobně* či *údajně*. Ve srovnání s Novou se částice *prý* objevuje minimálně, ale zase více zde uslyšíme příslovce *údajně*. S ohledem na informační kvalitu textu můžeme říci, že modalita na jedné straně upřesňuje zpravodajský text, protože jejím prostřednictvím lze vyjádřit něčí přesný záměr, ale na straně druhé přispívá k vyjádření vágnosti, nejasnosti, nejistoty.

Jan Kraus **chce zůstat** se svým pořadem v České televizi, i když radní obviňuje z cenzury. Moderátor Jan Kraus **se nechce** s pořadem Uvolněte se, prosím **stěhovat** na jinou stanici, přestože s Českou televizí teď válčí. Radní ČT se do něj pustili, že jeho pořad není vyvážený, on to považuje za cenzuru. Trochu paradoxně proto zní jeho vysvětlení, proč stojí o prodloužení smlouvy s ČT: „Televize veřejné služby mi ze zákona garantuje tolik svobody, kolik mi žádná jiná stanice **garantovat nemůže**,“ řekl MF DNES. ... Kraus si však za svým pořadem stojí. „Ústava mi totiž zaručuje jak svobodu slova, tak mlčení,“ oponoval výtku, že zpěvačku **nechal dlouho mluvit**. ... Uvolněte se, prosím není jen zábavný, ale také diskusní pořad, a tudíž **musí být vyvážený**. (MF, 27. 10. 2009)

Svobodu a odpovědnost **bych chtěla přirovnat** ke dvěma slovům – mohu a musím. ... **Možná** jsou tato dvě slova pouze věcí psychického vnímání, ale já je cítím odlišně. Když přijdete do obchodu s oblečením a máte na výběr mezi modrým a zeleným tričkem, **můžete si vybrat**, které **chcete** (i když vám prodavačka tvrdí, že vám sluší obě). Ale pokud sedíte za volantem a vidíte, že na semaforu naskočí červená, **musíte** – koneckonců je to i ve vašem vlastním zájmu – **zastavit**. Jinak totiž skončíte uprostřed křižovatky, v lepším případě s pomačkanou kapotou vašeho auta, a v tu chvíli vám **asi** bude úplně jedno, že jste dali přednost modrému tričku před zeleným. (MF, 5. 11. 2009)

„Trest“ pro šéfa NKÚ? **Možná** lépe placené místo. Takřka neodvolatelný prezident Nejvyššího kontrolního úřadu František Dohnal, kterého letos „proslavilo“ odhalení luxusního bydlení a tří aut za státní peníze, **může** nakonec na celém skandálu **vydělat**. Od příštího května **by mohl zastupovat** Česko v evropské době NKÚ – na Evropském účetním dvoře. A mít třikrát vyšší plat než dnes. „Je to jedna z cest, jak se ho zbavit,“ řekl jeden z poslanců ODS, který **si přál zůstat** v anonymitě. ... Aby **mohl být** šéf Nejvyššího kontrolního úřadu **nezávislý a neovlivnitelný**, je také takřka neodvolatelný. A Dohnalovi skončí mandát až za pět let. Řešením by byla proto nabídka dobře placeného postu v cizině. Informaci o **možném Dohnalově odchodu** MF DNES potvrdil i zdroj z NKÚ. Dosud na Evropském účetním dvoře zastupoval Česko Jan Kinšt, který se také **chce ucházet** o prodloužení svého mandátu o šest let. O obsazení postu **by se mělo rozhodnout** do konce roku. Adepta navrhuje ministerstvu zahraničí NKÚ. Dohnal tak **může navrhnout** sám sebe, ale **posvětit ho musí** vláda a Evropský parlament. ... Jednání o návrhu nového zástupce ještě **nebyla ukončena**. (MF, 5. 11. 2009)

Oasis of the Seas je pětikrát větší než Titanic, a když si ji **chcete vyfotit** celou, abyste couvli tak kilometr od přístavu. Jinak se vám do záběru **těžko vejde**. Místo dalších ohromujících

frází bude stačit, když o lodi Oasis of the Seas (Oáze moří) promluví několik čísel. ... Vyplouvá na svou první oficiální plavbu po Karibiku. Na trase Bahamy - ostrov Svatého Tomáše - ostrov Svatého Martina kvůli ní **museli** dokonce **vyhloubit a rozšířit** přístavy. Právě při cestě z Turku na Floridu zažila Oasis **asi** nejtěžší chvíli. Když proplouvala pod dánským mostem Belt, **musela sklopit** komíny, a přesto se tajil dech. ... **Pokud je libo**, na Oasis **můžete samozřejmě** celý den jen **ležet a chytat** bronz. Číšník vám vaše mojito či margaritu donese přímo k lehátku. Ale stejně tak **můžete jít** do divadla, na karaoke, zacvičit si, zaplavat, zahrát golf, basketbal, zajezdit si na surfu, vydrápat se na horolezeckou stěnu, zabruslit si, projít se v parku, nakoupit oblečení a šperky nebo se po náročném dnu naložit do jedné z mnoha vířivek s výhledem na moře. ... Týdenní plavbu **lze** pohodlně **pořídít** do tisíce dolarů na osobu. (MF, 11. 2. 2009)

Vyprahlé území na dalekém indickém severovýchodě turisty neláká (i kvůli tomu, že je prakticky nemožné získat od indických úřadů povolení k návštěvě), **nikdo toho o něm moc neví**, přesto je už dlouho středobodem žárlivé a velice nebezpečné velmocenské rivality mezi dvěma rychle se vzcházejícími globálními hráči, čínským drakem a indickým slonem. ... **Jak jde o dalajlamu**, Čína vidí rudě. (MF, 10. 11. 2009)

Další termín, kdy **by mohla být uzavřena** dohoda mezi ministerstvem a lékařskými odboráři, je středa. ... „Celá řada bodů, které se dříve z obou stran nabízely a žádaly, **byla víceméně odsouhlasena**,“ **řekl ministr Leoš Heger**. „Jediný rozpor, který zůstává, jsou platy,“ **dodal ministr**. Podle informací MF DNES **je** však **pravděpodobné**, že vláda lékařům ustoupí úplně. Pokud by totiž **musel stát přistoupit** k náhradnímu zajištění péče místo odcházejících lékařů, přišlo by to státní rozpočet podle kalkulací velmi drahο. Armáda by například **musela zaplatit** provoz až stovky sanitek, pěti letadel a patnácti vrtulníků, které **jsou** podle krizového plánu **připraveny** pacienty rozvážet do fungujících nemocnic. Že lékaři **nejsou** ohledně platů **ochotni** ke kompromisu, potvrdil mimoděk i šéf lékařské komory Milan Kubek. ... Novou tabulku **je ale nejprve nutno vytvořit**. „**Pokud bychom se s lékaři dohodli**, dá se to technicky zvládnout tak, aby tabulky platily už od 1. března,“ **řekl po jednání ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek**, který se diskuse s lékaři také zúčastnil. Ministerstvo zdravotnictví také couvlo před požadavkem odborářů, aby odcházející lékaři **mohli vzít** v případě uzavření dohody svou výpověď zpět. (MF, 12. 2. 2011)

Kolik vítězů bude mít válka v bílém? ... Jim je to každopádně jedno. **Nechtějí otročit** za směšné peníze a těžko se jim **lze divit**. ... **Snad** ale celá patálie přinese něco víc - **třeba**

zdrnutí příliš drahé sítě nepříliš vytížených oddělení a lůžek, na která si pacient lehne jednou za uherský rok. (MF, 12. 2. 2011)

*Na 113 stoupl počet obětí úterního ničivého zemětřesení v novozélandském městě Christchurch. Za posledních asi 48 hodin **nebyl** v troskách **nalezen** nikdo živý a úřady upozornily, aby se blízcí více než 200 pohřešovaných připravili na nejhorší. (MF, 26. 2. 2011)*

*Mnoho dalších lidí **bylo pohřešováno**. ... Řidiči, kteří jeli po pobřežních silnicích a vodu viděli, **se snažili zamířit** do vnitrozemí, jenže kvůli zemětřesením zničeným ulicím mnohdy **neměli kudy ujet** a vlna je nemilosrdně spláchla. ... **Evakuovat se ovšem musely** zhruba tři tisícovky lidí z okolí další jaderné elektrárny Fukushima, kde zemětřesení vážně poškodilo chladicí zařízení. ... Později však agentura Kjódó oznámila, že radioaktivita na kontrolním stanovišti mnohonásobně vzrostla, a evakuační zóna **byla rozšířena**. ... Počet obětí katastrofy překročil tisícovku a **zřejmě** bude nadále stoupat. ... Miliony lidí **zůstaly prakticky odříznuty od světa**. (MF, 12. 3. 2011)*

Mladá fronta Dnes se volbou jazykových prostředků od zpravodajství Novy a České televize příliš neliší. Deagentní, parentetické i modální konstrukce se vyskytují v přibližně stejné míře jako u Televizních novin a Událostí. Snad jen prostředky modalit jsou rozmanitější. Jmenujme např. pestrou škálu modálních příslovcí (*možná, asi, snad, třeba, zřejmě*), dále obraty jako *lze pořídit, přál si zůstat, možný odchod, těžko vyjde, pokud je libo* atd. Podíváme-li se na MF Dnes z hlediska konkrétnosti a vágnosti, tak lze dojít k závěru, že se zde uplatňují stejné principy jako u zpravodajství Nova a České televize.⁹¹

4.3 Kromě jazykových prostředků uvedených výše je možné se ve zpravodajských textech setkat také s dalšími typy jako např. s **expresivitou** či **kolokvializací**. Expresivní a kolokviální lexikální prostředky slouží k vyjadřování pragmatických obsahů. Tyto prostředky podmiňují emocionálnost projevu. Autoři volí takové obraty za účelem hodnotit, sdělit svůj postoj k danému tématu.

*Nový Zéland zasáhlo jedno z **nejničivějších** zemětřeseních v historii. ... Otřesy o síle 6,3 desetin stupně Richterovy škály **zpusťily** druhé největší město ostrova – Christchurch. (Nova, 22. 2. 2011)*

*S paní Janickou **se osud** už od narození **nemazlí**. Trpí svalovou atrofií, celkovým selháním svalstva, **bez pomoci jiného člověka se prostě neobejde**. (Nova, 22. 2. 2011)*

⁹¹ Viz vysvětleno výše.

Na další případ **naprosto nepochopitelného brutálního týrání** dítěte narazili pracovníci Fondu ohrožených dětí ve středních Čechách. Šestiletá holčička v pěstounské rodině své babičky podle všeho **prožívala opravdová muka**. (Nova, 22. 2. 2011)

Jedinečné kulturní památce v Krkonoších – Petrově boudě prý hrozí zřícení. ... Na jejím **zbědovaném stavu se kromě času podepsaly také vandalové**. ... Poslední ji musel zavřít kvůli **neúnosně vysokým nákladům** za vytápění. (Nova, 22. 2. 2011)

Na železničním koridoru nedaleko Bělotína nákladní vlak zcela **zdemoloval** osobní vůz. V **zápětí se ukázalo, že auto, které stálo v okamžiku nehody na železničním přejezdu, bylo prázdné**. (Nova, 22. 2. 2011)

Přestože škody dosahují **opravdu apokalyptických rozměrů**, veškerá pozornost celého světa se teď upírá na dvě poškozené atomové elektrárny na severovýchodě pobřeží. ... Je to **nervy drásající drama**. Od katastrofy v Černobylu **svět nic takového nezažil**. Technici jaderné elektrárny Fukushima I se už desítky hodin snaží **zkrotit jaderný reaktor, který se nekontrolovatelně přehřívá**. (Nova, 12. 3. 2011)

Českou mediální scénou otřásá dosud nevídaný skandál. (Nova, 12. 3. 2011)

Zpravodajství na Nově volí hovorové i expresivní prostředky, protože se snaží na jedné straně sdělení ozvláštnit, dodat mu na dramatičnosti, na straně druhé chce zprávu konkretizovat. Expresivita a kolokvializace se často zakládá na frazeologii a obrazných pojmenováních. Proto může nastat problém s porozuměním textu. Setkáváme se zde se dvěma základními tendencemi, které se ale nevylučují, spíše jsou ovlivněny individuálním přístupem příjemců. Může se zdát, že nám hovorové prostředky pomáhají pochopit podstatu zprávy, ale na druhou stranu mohou působit vágně a zkomplikovat adresátovi situaci tím, že si musí vyložit podstatu daných frází (např. *prožívala opravdová muka; opravdu apokalyptických rozměrů; nevídaný skandál; neúnosně vysoké náklady*). Na Nově se dále můžeme setkat s expresivními i kolokviálními obraty (*nejničivější zemětřesení; otřesy zpustošily; naprosto nepochopitelné brutální týrání; zbědovaný stav; neúnosně vysoké náklady; nekontrolovatelně přehřívá; opravdu apokalyptických rozměrů; vlak zdemoloval; osud se nemazlí; se prostě neobejde; prožívala opravdová muka; svět nic takového nezažil; zkrotit jaderný reaktor* atd.). Některé fráze jako např. *otřesy zpustošily; zbědovaný stav* či *zkrotit jaderný reaktor* se lze přiřadit k oběma kategoriím – expresivní i kolokviální. Pro tyto prostředky rovněž platí, že se zde uplatňuje jazykový i mimojazykový kontext, který napomáhá k jejich konkretizaci.

Výpovědi **mizí ve velkém**. Ve fakulních nemocnicích už je stáhlo 98% lékařů a ani kraje **nezůstávají pozadu**. (ČT, 22. 2. 2011)

Zprávy očitých svědků přitom mluví jasně, **masakr** už začal. Podle ochránců lidských práv si **krvavé zásahy** vojáků a žoldnéřů vyžádaly nejméně 300 obětí. ... **Nezřetelné záběry nezřetelně** vypovídají o hrůzách Kaddáfího vlády. (ČT, 22. 2. 2011)

Jedna z nejstarších krkonošských dominant je už několik let mimo provoz a **devastují** ji vandalové a počasí. ... Památkáři už proto několikrát vyzývali majitele, aby **devastaci** vzácné boudy co nejrychleji zastavil. ... Před válkou sloužilo návštěvníkům na hřebenech Krkonoš třicet takových bud. Šest z nich **vzalo už nenávratně za své**. (ČT, 22. 2. 2011)

Krutého zacházení se měli údajně dopouštět synové babičky děvčátka, tedy její strýcové. Přetěžovali ji prací, udělali si z ní **týranou služku** a psychicky ji **vyloženě deptali** neustálým ponižováním. ... Dítě si **prošlo skutečnými šílenostmi**, za nimiž stáli její dva strýcové ve věku kolem dvaceti let. ... Informované zdroje dále uvádějí, že holčička i v bezpečí nemocnice stále bedlivě sledovala dění před okny svého pokoje. Bála se totiž, že si pro ni strýcové **přijdou a peklo se bude opakovat**. (ČT, 22. 2. 2011)

Země se **těžce probírá** ze včerejšího **masivního zemětřesení**, které si vyžádalo přes tisíc mrtvých a na čtvrt milionu lidí vyhnalo z domovů. Pokračují **taky obří záchranné práce**. ... Panují obavy, že je **smetla vlna tsunami**. Do Japonska už začíná **proudit pomoc zvenčí** – od OSN, Američanů i z Evropy. (ČT, 12. 3. 2011)

Trestní oznámení podává Česká televize **kvůli páteční invazi** ozbrojených příslušníků vojenské policie. Ti v podvečer **vtrhli** do budovy zpravodajství. (ČT, 12. 3. 2011)

Česká televize také používá expresivní a kolokviální výrazy. Projevuje se snaha ozvláštnit projev a přiblížit ho tak příjemci. Expresivní a kolokviální spojení poskytují zdánlivě jasnější informace běžnému posluchači, ale pro jejich porozumění je ve většině případů potřebný jazykový i mimojazykový kontext, který se podílí na objasnění užitého obratu. Česká televize užila fráze jako *mizet ve velkém; nezůstávat pozadu; masakr; krvavé zásahy; devastovat; vzít nenávratně za své; deptat; skutečné šílenosti; peklo se bude opakovat; obří záchranné práce; smetla vlna tsunami; vtrhli do budovy zpravodajství* atd. Z informačního hlediska spojení typu *mizet ve velkém; skutečné šílenosti; nezřetelné záběry nezřetelně vypovídají* či *obří záchranné práce předávají samy o sobě adresátovi vágní informace*, ale v daném jazykovém kontextu přispívají ke konkretizaci zprávy.

*Přestože škody dosahují **opravdu apokalyptických rozměrů**, veškerá pozornost celého světa se teď upírá na dvě poškozené atomové elektrárny na severovýchodě pobřeží. ... Je to **nervy drásající drama**. Od katastrofy v Černobylu svět **nic takového nezažil**. Technici jaderné elektrárny Fukushima 1 se už desítky hodin snaží **zkrotit jaderný reaktor**, který se **nekontrolovatelně přehřívá**. (Nova, 12. 3. 2011)*

*Země se **těžce probírá** ze včerejšího **masivního zemětřesení**, které si vyžádalo přes tisíc mrtvých a na čtvrt milionu lidí vyhnalo z domovů. Pokračují **taky obří záchranné práce**. ... Panují obavy, že je **smetla vlna tsunami**. Do Japonska už začíná **proudit pomoc zvenčí** – od OSN, Američanů i z Evropy. (ČT, 12. 3. 2011)*

Zpráva na Nově i ČT předkládá adresátovi na první pohled přesné informace. Problém může nastat s pochopením frází jako *apokalyptické rozměry*, *nekontrolovatelně se přehřívá*, *masivní zemětřesení* či *obří záchranné práce*. Z hlediska kvality informací se jedná o fakta nejednoznačná, vágní.

***Vyprahlé území** na dalekém indickém severovýchodě turisty neláká (i kvůli tomu, že je **prakticky nemožné** získat od indických úřadů povolení k návštěvě), nikdo toho o něm moc neví, přesto je už dlouho **středobodem žárlivé a velice nebezpečné velmocenské rivality** mezi dvěma rychle se vzcházejícími globálními hráči, čínským drakem a indickým slonem. ... Většinu obyvatel Arunáčalpradéše totiž tvoří **tibetojazyčné** obyvatelstvo, oblast byla součástí historického Tibetu. Čína však zareagovala s **krajní nevraživostí**. Měla pocit, jako by jeden z jejích „**nejzavilejších nepřátel**“ **zavítal** na její území. A dodnes stojí v centru územních sporů, které mezi sebou dvě nejlidnatější země planety **urputně** vedou. ... Jak jde o dalajlamu, **Čína vidí rudě**. ... Oba **asijské kolosy** k sobě nikdy neměly obzvlášť blízko. V novodobé historii málokdy váhaly, když se naskytla příležitost **do svého rivala rýpnout**. ... Dalajlama může být klidný, i když **vztahy obou obrů** ještě dlouho nebudou harmonické, on příčinou jejich vzájemné války určitě **nebude**. (MF, 10. 11. 2009)*

*Nezaměstnanost - slovo, které v dnešní době **straší v nočních můrách** mnohé rodiny. Proč?! Když dospělá osoba živící děti nemá žádnou práci na to, aby dítě mohlo studovat a věnovat se tomu, co on předpokládá za správné, **není to fér**. ... Politik se má sice dobře, ale co obyčejní lidé, kteří své **peníze vydělávají dřinou**. ... Každý, kdo nemá stejný názor jako politici, je pro vládu nula. (MF, 22. 10. 2009)*

*Na Slovensku **vypukla podobná aféra** s podezřelým rozdáváním vysokoškolských diplomů jako na plzeňské právnické fakultě. ... **Není divu**, že se podvody a **fixlování** stalo normou a*

*národním sportem. Ruku na srdce – mohou dnes představovat autoritu politici, když se i v politické sféře podvádí a lži zde **zdomácněly** natolik, že to už nikoho ani nepřekvapuje? Slouží jako nákaza na všechny ostatní. (MF, 27. 10. 2009)*

*Ruská carevna Alexandra, její vnučka, dala **nebývalou moc potulnému šarlatánovi** jménem Rasputin, neboť jen on podle ní dokázal pomoci milovanému synovi před útokem tohoto zákeřného onemocnění. ... Klíčovou roli v rozluštění této historické záhady přinesly kosti ruského careviče Alexeje, který byl v roce 1918 zavražděn s celou svou rodinou a poté bolševiky **zahrabán** u města Jekatěrinburg na Urale. ... Až před dvěma lety byly pozůstatky malého následníka trůnu objeveny a zaslány do USA k potvrzení pravosti. Tým, který je zkoumal, se rozhodl využít jedinečné příležitosti a **posvítit si na „prokletí krve“**. ... Viktorie **měla z tohoto prokletí hrůzu** a svým příbuzným psala, že by bylo dobré **zlepšovat vhodnými sňatky panovnickou krev**. ... Až s ním **do hrobu odešlo prokletí královské krve**.*

(MF, 27. 10. 2009)

***Zplynoval** patnáct vagonů nevinných obětí. Pro pozůstalé bylo vystoupení devětaosmdesátiletého Johna Demjanjuka zklamáním. ... Rusové **totiž** obvykle ty, kteří by mohli vydat svědectví o **zvěrstvech** Rudé armády, zdiskreditovali tím, že je označili za nacistické kolaboranty. (MF, 11. 2. 2009)*

*Kolik vítězů bude mít **válka v bílém**? ... Jim je to každopádně jedno. Nechtějí **otročit za směšné peníze** a těžko se jim lze divit. ... Snad ale celá **patálie** přinese něco víc - třeba **zdrnutí** příliš drahé sítě nepříliš vyčerpáných oddělení a lůžek, na která si pacient **lehne jednou za uherský rok**. (MF, 12. 2. 2011)*

*Novou tabulku je ale nejprve nutno vytvořit. „Pokud bychom se s lékaři dohodli, dá se to technicky zvládnout tak, aby tabulky platily už od 1. března,“ řekl po jednání ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek, který se diskuse s lékaři také zúčastnil. Ministerstvo zdravotnictví také **couvlo před požadavkem** odborářů, aby odcházející lékaři mohli vzít v případě uzavření dohody svou výpověď zpět. (MF, 12. 2. 2011)*

*Ministr školství Josef Dobeš (VV) na včerejšek sice narychlo svolal tiskovou konferenci, ale hned v jejím úvodu skoro na jedno nadechnutí vysvětlil, že pokud jde o zadání ústních maturit z češtiny, nevadí to, protože jde jen o podklady pro školy, nikoli o skutečné zadání. ... Během necelých úvodních deseti minut ještě zvládl svůj úřad pochválit za přípravu vyhlášky, která má zabránit automatickému zařazování romských dětí do zvláštních škol, a také za **zeštíhlování sítě středních škol**, jež přitom ještě pořádně nezačalo a už vyvolalo množství protestů. ... **Půjdu do toho hlava nehlava**. ... Už na začátku jsem řekl premiérovi, že nebudu*

jen sedět na ministerstvu školství, ale že jsem připraven jít do věci hlava nehlava. ... Ono hlava nehlava však nemusí znamenat jen odvalu, ale třeba také to, co Dobešovi vyčítají kritici - vystřelování nápadů bez promyšlení či probrání s těmi, kterých se to týká.

(MF, 12. 2. 2011)

Mladá fronta Dnes volí rovněž výrazy expresivní a hovorové. Jako příklad uveďme např. *vyprahlé území; středobodem žárlivé a velice nebezpečné velmocenské rivality; krajní nevraživost; nejzavilejší nepřítel; Čína vidí rudě; rýpnout si do rivala; strašit v nočních můrách; není divu; fixlování; lži zdomácněly; posvítit si na prokletí krve; zplynovat; otročit za směšné peníze; jednou za uherský rok; zeštíhlování sítě středních škol; jít do věci hlava nehlava; vystřelovat nápady* atd. Hlavní úlohu sehrává potřeba zaujmout⁹² čtenáře tak, aby zpráva nepůsobila fádně, ale musí splňovat i jistá kritéria.⁹³ Autorovým záměrem je ozvláštnit nezajímavé sdělení, proto volí kolokviální a expresivní prostředky, které vyjadřují autorův postoj k dané skutečnosti, nadhled, nebo naopak jistou nadsázku. Stejně jako Televizní noviny nebo Události, tak i Mladá fronta podléhá výše zmíněným principům, tj. dané prostředky text konkretizují, ale při nevhodném či bezúčelném užití mohou také zapříčinit jeho vágní interpretaci. Chceme-li, aby tyto jazykové prostředky text zpřesňovaly, je nezbytné jich užit v náležitě vhodném kontextu, zapojit nejen kontext jazykový, ale i mimojazykový, a také příjemce by měl mít povědomí o jejich specifickém významu.

4.4 Jak už bylo řečeno, ve zpravodajských textech se setkáme i s takovými jazykovými prostředky, které mají za úkol zprávu ozvláštnit. Autor nejčastěji volí **prostředky aktualizací**, tedy **frazeologii** nebo **obrazná pojmenování**, zvláště **metaforu**.

*Celý den přicházely smutné záběry ze země, která se příliš často do centra médií nedostává. Ničivé otřesy začaly krátce po jedné hodině odpoledne tamního času. Chvění země pobořilo i katedrálu města Christchurch. Zemětřesení proměnilo Christchurch v **obraz zkázy a neštěstí**.*
(Nova, 22. 2. 2011)

*Jižní ostrov se otrásl včera po poledni místního času silou 6,3 Richterova stupně. Zemětřesení zasáhlo 400 tisícový Christchurch v době oběda a **navždy změnilo jeho tvář**. Hlavní symbol – katedrála přišla o svou věž. **Magnet turistů teď připomíná válečnou zónu**.*

⁹² Ještě více než v mluvených médiích (Nova, ČT), kde působí i jiné faktory (prostředí, moderátor atd.).

⁹³ Stručnost, přesnost, přehlednost, jasnost atd.

Tahle kancelářská budova v centru Christchurch se složila jako harmonika. O čas ale hrají hlavně záchranáři. (ČT, 22. 2. 2011)

Televizní noviny na Nově i Události na ČT při popisování zemětřesení na Novém Zélandu použily rozdílných prostředků. Ve zprávě na Nově najdeme např. automatismus *ničivé otřesy*, dále metaforu *obraz zkázy i neštěstí*, nebo perifrázi *země, která se nedostává často do centra médií*. Tyto prostředky na jedné straně ozvláštnily a přiblížily sdělení adresátovi, na straně druhé zpráva obsahuje pro příjemce vágní či ne zcela konkrétní informace, např. co se určení času týče (viz výše), určení místa (dáno kontextem) a také např. metafora *obraz zkázy a neštěstí* je velmi obecná.

Česká televize oživila zprávu aktualizacími prostředky – ve srovnání s Novu mnohem více. Můžeme zmínit např. metafory jako *Jižní ostrov*, *magnet turistů*, frazeologický obrat *hrát o čas*, nebo přirovnání *složila se jako harmonika*. Všechny uvedené příklady přispívají ke konkretizování zprávy, nevyvolávají nejasnosti i z důvodu jejich zapojení do kontextu, na jejich upřesnění se totiž podílel mimojazykový kontext, tzn. obrazový materiál.

Jedinečné kulturní památce v Krkonoších – Petrově boudě prý hrozí zřícení. Klenot horské architektury, který u nás nemá obdoby ... O nezvané hosty však v Boudě nouze rozhodně není. (Nova, 22. 2. 2011)

Památkově chráněné Petrově boudě nedaleko Špindlerova Mlýna hrozí úplný zánik, varují odborníci. Jedna z nejstarších krkonošských dominant je už několik let mimo provoz a devastují ji vandalové a počasí. (ČT, 22. 2. 2011)

V tomto sdělení televize Nova i Česká televize použily nejen prostředky aktualizací, ale objevují se zde i ty, které jsme rozebírali výše (např. *prý hrozí zřícení X varují odborníci*). Pro Petrovu boudu byla užita obrazná pojmenování (metafory) jako *klenot horské architektury* či *nejstarší krkonošská dominanta*. Tato pojmenování jsou pro příjemce jednoznačná, protože vychází z kontextu daného sdělení. Dále Nova užívá označení *nezvaní hosté*, přičemž důraz je kladen na přívlastek *nezvaní*. ČT je v tomto ohledu konkrétnější a specifikuje tuto informaci - *vandalové a počasí*.

Je to nervy drásající drama. Od katastrofy v Černobylu svět nic takového nezažil. Technici jaderné elektrárny Fukushima 1 se už desítky hodin snaží zkrotit jaderný reaktor, který se nekontrolovatelně přehřívá. Na jadernou elektrárnu se upínají už od rána oči celého světa.

(Nova, 12. 3. 2011)

Japonskou jadernou elektrárnou Fukushima 1 otřásl silný výbuch. Japonsko se začíná bát nejhoršího. ... Jeho poškození (reaktoru) budí největší obavy. (ČT, 12. 3. 2011)

Aktualizační prostředky by měly sloužit k přiblížení skutečnosti příjemci. Automatické označení *silný výbuch* však nepřináší adresátovi konkrétní informaci, pokud není intenzita výbuchu třeba číselně konkretizována. *Silný výbuch* je spojení, které označuje intenzitu, vydatnost, velikost výbuchu. Příjemce pojmu rozumí tak, že si dokáže představit výbuch „větší intenzity“, avšak z hlediska informační kvality se jedná o skutečnost, která je nejasná, ne zcela konkrétní, tzn. vágní.

Napjatá situace je ale stále v Uherském Hradišti. (Nova, 22. 2. 2011)

Problém zůstává v Uherském Hradišti. (ČT, 22. 2. 2011)

Českou mediální scénou otřásá dosud nevídaný skandál. (Nova, 12. 3. 2011)

Napětí ani násilí v Libyi neustupuje. Muammar Kaddáfí jako vůdce revoluce v Libyi ...

Připomínající svým chováním Hitlera ... Kaddáfí se sám dvakrát objevil ve státní televizi.

Chtěl tím vyvrátit spekulace, že prchl ze země a znovu odmítl protesty jako útoky proti celé Libyi. (Nova, 22. 2. 2011)

Libyjský vůdce Muammar Kaddáfí nehodlá odstoupit z čela země ... Raději pryč doma zemře jako mučedník. Ve svém projevu, který živě přenášela státní televize označil vlnu protistátních protestů za dílo hrstky teroristů, kteří slouží cizím zájmům. (ČT, 22. 2. 2011)

K prostředkům aktualizace, popř. automatizace, patří frazeologie a obrazná pojmenování, která slouží k ozvláštňení zprávy, event. její konkretizaci, ne vždy však taková sdělení odpovídají reálné skutečnosti. U zprávy tohoto typu je příjemce nucen zamýšlet se nad jádrem prezentované situace, tudíž sdělení se pro něho stává poněkud vágní.

Televizní noviny na Nově zvolily prostředky automatizované (*napjatá situace; ničivé otřesy; nezvaný host; nevídaný skandál*), dále frazeologii (*nervy drásající drama; zkrotit jaderný reaktor; není nouze; otřásá nevídaný skandál*), v neposlední řadě i obrazná pojmenování (*obraz zkázy a neštěstí; připomínající chováním Hitlera; země, která se často nedostává do centra médií*). Tato spojení v jazykovém kontextu působí konkrétně, nejsou zavádějící. Pouze prostředky automatizované mohou v adresátovi vzbudit pocit vágnosti, avšak mimojazykový kontext většinou přispívá k jejich upřesnění.

Ve zprávách České televize rovněž najdeme prostředky automatizované (*silný výbuch;*

z čela země; válečná zóna), frazeologické (*hrát o čas; bát se nejhoršího; budít největší obavy*), nebo obrazná pojmenování (*Jižní ostrov; složit se jako harmonika; zemře jako mučedník*).

Lze říci, že cílem zpravodajského textu, jak na ČT, tak na Nově, je informovat adresáta přesně a konkrétně, čemuž přispívají výše uvedené prostředky. Avšak někdy nevhodně zvolené fráze a pojmenování mohou popisovat skutečnost nezřetelně a vyvolat u příjemce zbytečné nejasnosti.

Aktualizační prostředky, frazeologii i obrazná pojmenování nalezneme také v tištěném médiu, Mladé frontě Dnes.

Dalajlama mezi drakem a slonem; ... nebezpečná velmocenská rivalita mezi dvěma rychle se vzdmáhajícími globálními hráči, čínským drakem a indickým slonem; Tawang dobře ilustruje zmatky, které tuto část „střechy světa“ v posledních desetiletích provázejí; městečko se ocitalo v různých rukách; Dalajlama – „živý bůh“ (MF, 11. 9. 2009)

Mladá fronta Dnes použila obrazné pojmenování *Dalajlama mezi drakem a slonem*. Tato metafora je bez jazykového, event. mimojazykového kontextu pro nekompetentního příjemce nesrozumitelná, vágní. Teprve až následný kontext danou informaci konkretizuje, co si pod pojmy představit. Napomáhá přívlastek *čínský a indický*. Z dalších aktualizačních prostředků jmenujme automatismus *rivalita mezi globálními hráči*, nebo metafory *střecha světa, živý bůh*.

Nejsme kapři, vyndejme si háčky z huby. Knížecí TOP 09 na to churchillovské krev, pot a slzy vsadila. Našla díru na trhu. Má být totiž jiná, originální! Všechny strany dávají, ona bude brát. To je její marketingový, snad i programový tah. Topíci chtějí snižovat i deficit rozpočtu o procento ročně. ... strany jsou chytří rybáři, a ti téměř každého z nás už ulovili jako kapra na státní háček s návnadou; háček v podobě stavebního spoření, hypotéky, ... Státy, co se ocitly blízko stavu zugrunt,... (MF, 1. 12. 2009)

V tomto sdělení je užita rozmanitá škála aktualizačních prostředků, které mají u adresáta vyvolat konkrétnější představu. Nalezneme zde automatizované fráze (*díra na trhu; marketingový / programový tah*), přirovnání (*ulovili nás jako kapra na státní háček s návnadou*), metafory (*churchillovské krev, pot a slzy; chytří rybáři; háček s návnadou; knížecí TOP 09*), frazeologii (*topíci; stav zugrunt*). Tyto výrazy jsou pro čtenáře srozumitelné, protože jejich konkrétnost je dána jazykovým kontextem, a lze rovněž

předpokládat, že i čtenář sám má povědomí o aktuálním dění, tudíž zde může sehrávat svou úlohu i kontext mimojazykový (kauza s „kapříky“).

Kolik vítězů bude mít válka v bílém? Od hrdinů až po vyděrače. Až tak rozdílné názory panují v české veřejnosti na drsnou nátlakovou metodu doktorů, kteří za pár dní bouchnou dveřmi a my bez nich natáhneme bačkory (Náš exodus, váš exitus). Mnozí jim i tak fandí, jiní je proklínají. ... hororové natahování vlády na skřípec skončí přihlouplým happyendem. (MF, 12. 2. 2011)

Metafora *válka v bílém* slouží k oživení zprávy, ale nemusí být každému srozumitelná. Pro porozumění bez využití následujícího textu je nezbytný mimojazykový kontext, tj. adresátova znalost aktuální situace ve zdravotnictví. Pro pochopení této metafory ale postačí i následný jazykový kontext, který ji blíže objasňuje. Z dalších obrazných pojmenování lze uvést např. přirovnání *od hrdinů až po vyděrače*, nebo metaforu *hororové natahování vlády na skřípec*, dále obraty frazeologické (*natáhnout bačkory*), automatizované (*drsná nátlaková metoda*). Spojení *drsná nátlaková metoda* může působit poněkud vágně, protože nejde o konkrétní popis skutečnosti. Stejně tak *hororové natahování vlády na skřípec* je vágní informace, která není vysvětlena ani kontextem.

Masaryk jako citlivý člověk, který miloval děti, přírodu, výlety s přáteli, jízdu na koni a nepotrpěl si na kult. (MF, 27. 10. 2009)

Uvolní se radní, nebo Kraus? (MF, 27. 10. 2009)

Turbostudenty umějí vyrábět i v Trenčíně. Tyto podvody se stávají národním sportem. Jak mohou dnes představovat autoritu politici, když se i v politické sféře podvádí a lži zde zdomácněly natolik, že to už nikoho ani nepřekvapuje. ... slouží jako nákaža pro všechny ostatní. (MF, 2. 11. 2009)

Švýcarsko, země, kam jezdí Britové pro smrt. ... propagace eutanázie – dobrá, pozitivní smrt (MF, 5. 11. 2009)

Když se podívám na naši politickou elitu, tak si ihned vzpomenu na návštěvu nejmenované zoo. Všichni politici se dělí do čtyř skupin. První skupina, ta nejpočetnější, si odpočívá, jako by se snažili usnout, ale většinou se jim to nedaří. Avšak výjimky se najdou a usnou. Jako bych viděl ospalé medvědy. Druhá skupina je o něco aktivnější. Znuděné obličejí a na nich brýle téměř na špičce nosu. Mžourají do monitoru, pomalu klikají myši, jako by přesouvali karty ve hře Solitaire či Srdce. Jako opice, která právě dostala notebook a zjišťuje, co k čemu je. Třetí skupina je rozhodně nejdřezší. Předchozí dvě aspoň nerušily ostatní, ale této je

jedno, o čem se hovoří. Nejenže nedává pozor, ale ruší ostatní a hovoří si s kamarády - politiky třetí skupiny. Jako malá štěňátka ... Do čtvrté skupiny patří ti, které zajímá daná problematika a nejsou jen do počtu. Toto je bohužel nejméně početná skupina a jako jedinou bych ji nepřičítal ke zvířatům. Nechal bych je jako návštěvníky zoo. Ale všichni politici jsou svým způsobem lstivé lišky. Mají vysoký plat, občas si odhlasují jeho zvýšení, dávají si velké bonusy, které nezdaňují, mají veřejnou dopravu zadarmo a při volbách naslibují i nemožné, jenom aby byli znovu zvoleni. (MF, 13. 10. 2009)

Aktualizační, automatizované, frazeologické a obrazné prostředky se nachází i v Mladé frontě Dnes, protože text ozvláštňují a oživují. Z těchto prostředků můžeme jmenovat např. obrazná pojmenování jako metaforu (*Dalajlama mezi drakem a slonem; dobrá, pozitivní smrt – eutanázie; churchillovské krev, pot a slzy; válka v bílém*), perifrázy (*země, kam jezdí Britové pro smrt – Švýcarsko*), přirovnání (*Masaryk jako citlivý člověk; slouží jako nákaza; ulovili nás jako kapra na státní háček s návnadou; politici – ospalí medvědi, opice, malá štěňátka, lstivé lišky*), dále prostředky frazeologické (*lži zdomácněly; topíci; stav zugrunt; nejsou jen do počtu; naslibovat i nemožné; natáhnout bačkory*), aktualizační (*turbostudenti*), automatizované (*politická sféra; marketingový tah; politická elita; nátlaková metoda*), v neposlední řadě musíme zmínit i intertextovou aluzi (*Uvolní se radní, nebo Kraus?*). Konkrétnost, respektive vágnost sdělení tedy závisí na zvolených prostředcích, tzn. do jaké míry jsou příjemcem osvojeny, důležitou úlohu zde hraje rovněž kontext, který by měl přispívat k upřesnění vybraných výrazů. S ohledem na informační kvalitu se někdy jedná o spojení, která příjemci mnoho nepoví, např. *churchillovské krev, pot a slzy* (bez znalosti historických souvislostí se jedná o nejasný pojem), *hororové natahování na skřípec* či *drsná nátlaková metoda* (vágní pojmy).

Závěr

Dnešní zpravodajství se snaží adresáta zaujmout, text ozvláštnit a zanechat v příjemci určitý dojem. Pomocí zde zmíněných prostředků lze fakta adresátovi přiblížit nebo při nevhodném užití znejasnit. Skutečnost, kterou popisují, někdy dramatizují nebo naopak zlehčují, což může příjemce zmást a ovlivnit porozumění textu.

Ačkoli se dnes do popředí stále více dostává potřeba odlišovat zpravodajství od publicistiky, tak na základě zkoumaných příkladů bych poukázala na snahu zpravodajství nejen informace sdělovat, ale vyjádřit i určitý vztah ke sdělované skutečnosti, nějaký postoj. Zprávy vznikají pod tlakem prostředí, času, osob, vznikají na základě styku s reálnými osobnostmi v reálných situacích. Je na ně kladen požadavek informovat co nejpřesněji, předat co nejvíce informací, pokud možno co nejpůsobivějším způsobem s ohledem na adresáta. Z tohoto důvodu se ve zpravodajství volí rozmanité jazykové prostředky, na které jsem ve své práci upozornila.

Užití těchto prostředků může vyvolat dvě různorodé tendence, kterými jsou konkretizace a vágnost. Oba pojmy se však nevyklučují. Tyto pojmy autor volí za účelem přiblížení textu adresátovi, popř. chce text ozvláštnit. Někdy dobrý záměr se může změnit v pravý opak. Je-li v textu třeba metafora či obrazné pojmenování, sdělení se může stát jednoznačným a konkrétním, na straně druhé musí mít adresát povědomí o primárním významu tohoto spojení. Často totiž vedle sebe existují významy konkrétní a abstraktní, primární či sekundární. Proto je nezbytný kontext, na základě kterého dochází ke konkretizaci, v krajních případech k nejasnostem, nepochopení.

Rozdíl mezi Novou a Českou televizí při prezentování téže zprávy spočívá ve způsobu předložení zprávy adresátovi, tj. na Nově se setkáváme s „familiárnější“ atmosférou. Většina zpráv je uvozena větou vyjadřující postoj, názor moderátora (např. *A teď jedna řekněme zvláštní dopravní nehoda.*). S podobnými vsuvkami (či vedlejšími promluvonými liniemi) se v Událostech ČT setkáme málokdy. Z informačního hlediska zprávy poskytované Českou televizí jsou konkrétní, zpravidla jednoznačné, ale existují i výjimky. Důležitou úlohu hraje typ zprávy, volba jazykových prostředků v daném kontextu i fakt, že Události a Česká televize vůbec jsou spjaty s představou spisovnosti, vysokého standardu, dlouhou tradicí.

Nova a její Televizní noviny naopak představují model modernější založený na uvolněnější atmosféře spočívající v blízkosti k příjemci, obyčejnému člověku. To však neznamená, že předává zprávy informačně nekvalitní.

Ve své diplomové práci jsem tedy zaměřila svou pozornost na dva stěžejní pojmy, kterými jsou konkrétnost a vágnost, a jazykové prostředky, které přispívají ke konkretizování, popř. znesnadňují porozumění textu. Pojmy jako konkrétnost a vágnost se těžko definují a nelze je přesně vymezit a specifikovat. Tyto základní tendence se vyskytují téměř ve všech zpravodajských textech, my si je však neuvědomujeme. Na rozdíly můžeme narazit, porovnáme-li jednu zprávu ale prezentovanou dvěma, popř. třemi médii. V mém případě se jednalo o kontrast několika zpráv mezi Novou a Českou televizí.

Nedá se říci, že některé prostředky slouží jen konkretizaci a jiné zase zapříčiňují jen vágnost, neporozumění. Značná část uvedených příkladů by mohla vytvořit kategorii, která by byla označována jako konkrétně-vágní. Jedná se o takovou skupinu prostředků, které jsou schopny něco vyjádřit, ale přitom nesdělí nic konkrétního, a přesto je adresát schopen si utvořit přibližně přesnou představu o situaci. Pokud ve zprávě nejsou uvedena konkrétní jména, data, čísla, rozměry, počty atd., nikdy nemůže být informace stoprocentně přesná, konkrétní. Důležitou roli sehrávají i individuální znalosti, zkušenosti a přístup adresáta ke sdělovaným obsahům.

Seznam použité literatury:

- Abdallaová, N. – Harper, P. – Sinclair, J.: Anglicko – český výkladový slovník. Praha 1999.
- Analýza objektivit a jejího porušování. [cit. 11. 3. 2011].
<<http://www.artforum.sk/userdata/catalog/previews/93210.pdf>>.
- Bartošek, J.: Jazyková kultura mluveného zpravodajství. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha: FF UK 1993, s. 166 – 171.
- Bartošek, J.: Žurnalistika a publicistika. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha: FF UK 1993, s. 48 – 49.
- Bečka, J. V.: Jazyk a styl novin. Praha: Novinář 1973.
- Bečka, J. V.: Metafora ve větě. Naše řeč 54, 1971, s. 1 – 14.
- Bečka, J. V.: Sloh žurnalistiky. Praha: Novinář 1986.
- Bečka, J. V.: Úvod do české stylistiky. Praha 1948.
- Bělohradský, V.: Metafory a politika. [cit. 11. 3. 2011].
<dec59.ruk.cuni.cz/~certik/texty/belohrad.htm>.
- Čechová, M.: Dynamika frazeologie. Naše řeč 69, 1986, s. 176 – 186.
- Čechová, M.: Kulturní frazeologie v současné komunikaci. Naše řeč 76, 1993, s. 103 – 109.
- Čechová, M. – Chloupek, J. – Krčmová, M. – Minářová, E.: Současná česká stylistika. Praha: ISV 2003.
- Červená, V. (et al.): Slovník spisovné češtiny. Praha: Academia 1978.
- Čmejková, S.: Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia 1996.
- Čmejková, S. – Hofmannová, J.: Jazyk, média, politika. Praha: Academia 2003.
- Daneš, Fr.: Kultura mluvených projevů. Naše řeč 52, 1969, s. 95 – 111.
- Daneš, Fr. (et al.): Mluvnice češtiny III. Skladba. Praha: Academia 1987.

- Haasová, L.: Metafory ve vyjadřování z několika pohledů. [cit. 11. 3. 2011].
<<http://www2.fhv.umb.sk/Publikacie/2004/Contemporary.../123-128%20haasova.pdf>>.
- Havránek, B.: Studie o spisovném jazyce. Praha: ČSAV 1963, s. 41 – 50.
- Hirschová, M.: Pragmatika v češtině. Olomouc 2006.
- Hlavsa, Zd.: K jazykovědné analýze komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích. Slovo a slovesnost 51, 1990, s. 124 – 130.
- Hlavsa, Zd.: K persvazivním prostředkům české publicistiky. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha: FF UK 1993, s. 149 – 154.
- Holub, Zb: Homonymie, polysémie ... a co s nimi? [cit. 11. 3. 2011].
<http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/_zprava/homonymie-polysemie-a-co-s-nimi--418867>.
- Jelínek, M.: Lexikologická a stylistická studie o expresivitě slova. NŘ 46, 1963, s. 86 – 91.
- Jílek, V.: Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů. Olomouc: UP 2009.
- Jiráček, J.: Diskuse o užívání spisovné češtiny z hlediska medializace veřejné a soukromé komunikace. Naše řeč 89, 2006, s. 15 – 21.
- Junková, B.: Jazykové aktualizace a automatizace v současné publicistice. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha: FF UK 1993, s. 226 – 229.
- Junková, B.: Persvazivní funkce v současné psané publicistice. In: Regulacyjna funkcja tekstów, K. Michalewski (ed.). Łódź: WUZ 2000, s. 159 – 165.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (ed.): Encyklopedický slovník češtiny. Praha 2002.
- McQuail, D.: Úvod do teorie masové komunikace. Praha: Portál 1999.
- Minářová, E.: Obrazná vyjádření ve stylu publicistickém. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha: FF UK 1993, s. 181 – 184.
- Osvaldová, B.: Zpravodajství v médiích. Praha: Karolinum 2005.

- Petr, J. (et al.): Mluvnice češtiny II. Tvarosloví. Praha: Academia 1986.
- Porák, J.: O neurčitém významu u číslovek určitých. Naše řeč 41, 1958, s. 241 – 251.
- Schneiderová, S.: Informace – text – kontext. Nad současnou situací médií. Olomouc: UP 2008.
- Schneiderová, S.: Kolokviálnost v současných médiích. In: Hovorená podoba v médiích, Ľubomír Kralčák (ed.). Nitra 2008, s. 140 – 144. [cit. 11. 3. 2011].
<<http://www.ksj.ff.ukf.sk/files/zbornikhovorenapodoba.pdf>>.
- Slouková, D.: Sešity k dějinám filozofie XII / 2. Praha 2000.
- Slouková, D.: Vágně o vágní vágnosti. In: Vágnost, věda a filozofie. Praha: Filozofia 2001.
- Štícha, Fr.: K užívání a významu dvojí formy trpného rodu v současné spisovné češtině. Naše řeč 62, 1979, s. 57 – 72.
- Štícha, Fr.: Vágnost jazyka. Naše řeč 90, 2007, s. 99 – 101.
- Tuchman, G.: The Rhetoric of Objectivity and Bias: A Comparison of Mainstream, Religious, and Political Opinions Presses. [cit. 11. 3. 2011].
<http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/9/0/2/5/pages190259/p190259-1-37.php>.
- Valenta, P.: Problém s objektivitou. [cit. 11. 3. 2011]. <blisty.cz/art/53199.html>.
- Vaňko, J. – Kráľ, Á. – Kralčák, Ľ: Modálnosť publicistických textov. In: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky. Nitra 2006, s. 13 – 33.
- Zima, J.: Expresivita slova v současné češtině. Praha: ČSAV 1961.

Anotace diplomové práce

Příjmení a jméno: Bc. Jana Petřskovská

Katedra: bohemistiky FF UP Olomouc

Název práce: Konkrétnost vs. vágnost ve zpravodajství

Vedoucí práce: PhDr. Soňa Schneiderová, PhD.

Počet stran: 69

Počet titulů použité literatury: 44

Klíčová slova: Konkrétnost, vágnost, informační kvalita ve zpravodajství

Aktualizace, obrazná pojmenování, frazeologie

Deagentnost, modalita, parenteze

Expresivita, kolokvializace

Resumé

Ve své diplomové práci jsem se věnovala otázce konkrétnosti a vágnosti ve zpravodajství. Soustředila jsem se zejména na zpravodajství televize Nova a České televize. Rovněž jsem čerpala z denního tisku – Mladé fronty Dnes. Cílem mé práce bylo vysledovat informační kvalitu zpráv, nakolik média předkládají informace konkrétní či vágní, případně v čem se odlišují.

V jednotlivých zprávách jsem vyhledávala prostředky, které přispívají na jedné straně ke konkretizaci, na druhé straně ty, které znesnadňují porozumění textu.

V jazykových prostředcích televize Nova, České televize i deníku Mladá fronta Dnes lze najít jisté rozdíly, v zásadě se však od sebe výrazně neliší. Dané prostředky slouží k upřesnění informací, ale při jejich nevhodném a bezúčelném užití mohou vyvolat u adresáta (čtenáře) pochybnosti, nejasnosti.